

Room Tere **Poolnoŋ Room yoŋoo Tere ano.** **Jen-asa-asari**

Room sitinoŋ gadokopa laligogi uumeleen tuuŋa tuuŋa yoŋonoŋ batugianoŋ siinŋserereŋ qeŋ deema laligogi. Juuda toŋianoŋ uugia meleema Juuda nanamemenonŋ ano Kana qaanoŋ qokotaan Anutuwa aiweseya selegianoŋ kotoŋ oro mende neŋ laligogi. Waba kantriwaa uumeleen tuuŋ yoŋonoŋ Anutuwa kalemoriananoŋ qokotaan Anutuwa Kana qaa baatanonŋ mende kema sewanqaari qaganonŋ ŋingisonŋgo afaanŋonŋ ambombaajonŋ mogi. (6.15) Anutunonŋ Juuda kanageso honŋa gema unuŋ kitigianoŋ waba ejemba onŋono bunŋaya koloogiti, iikawaajonŋ jomoma mepaegon onŋonŋi. (11.18-20) Kaenŋ ama Juuda uumeleen yoŋonoŋ siligia walaga kaanŋagadeenŋ otaagitiwaa-joŋ ama jejewili ama onŋoma laligogi. Juuda tuuŋ yoŋonoŋ waba kantriwaa uumeleen alaurugia sureenŋ onŋoma Juuda siligia mende otaagitiwaa-joŋ ama qaagia totoronŋkota jenŋ tegonŋ sewanqaari laligogi. (2.17-20; 14.3)

Mindirinŋ onŋomambaajonŋ Poolnoŋ tuuŋ woi yoŋoojonŋ gejanono qaa aŋa aŋa oonŋ onŋomakeja. Juuda yoŋoo kanagia inŋisaano (2.21-27) waba kantri yoŋonoŋ aisoogi. Qaa waŋa kokaenŋ inŋjoro, “Jiisas moma laarininŋ Anutunonŋ momalaarinana iima qaanaana jenŋ tegoro solanŋaniwoŋa. Kana morota monŋ mende eja.” (1.17) Waba kantri ejemba sewanpirinŋgia

qetegowaatiwaajon kanagia injisaama kokaen injoro: “Anutunon onjongan awaagiaajon ama qaagoto, iyanaa kiankomuyaajon ama onj meweengon onono. (11.30-32) Kawaajon mono kaparan koma Kana qaa ten koma laligowu. (7.12-24) Korebore singisongowaa kasa gbadonon laligon tiwilaawombaaajon anjonto, (3.23; 5.12) Anutunon iyanaa irinjonsoonanon kamaawaatiwaajon ama Kraist wasiro. (5.8-9) Unj Toroyanon metogon singisongon kiankoomuwaa ku-usunonga isama nonombaa. Kawaajon singisongon nanamemen mesaon (6.11-14) mindirin jopagon aon gadokopa yonoo batugianon gadokopa kaanja mende laligowu.” Gejanono kaanja onono oson oson ten koma mindirin laligogi. Poolnon kamban mutuya Room keno nanjon mugitoroqen Spein kantrinon kemambaajon moma kaen ooro.

Buk kokawaa bakaya waja 7 ii kokaen:

Jen-asa-asari qaa ano qaa waja 1.1-17

Kuuyanon singisongowaa hamoqeqewaajon amamaajon 1.18-3.20

Anutunon hamo qen nonomakejiwaa kania 3.21-4.25

Kraistwo laaligo dologaa kania 5.1-8.39

Israel yononon Anutuwaa roromongo arenjon laligoju 9.1-11.36

Uumeleen nonoo sili nanamemembaa qaa 12.1-15.13

Qaa tetegoya ano anaa yeizozo qaaya 15.14-16.27

¹ Pool nii Jiisas Kraistwaa gawon meme ejaga ano Room uumeleen ejemba onowo qaa amin

mobombaajon kan tere koi oojen. Anutunon noono wasiwasi eja aposol koloojen. Anutunon Oligaa Bunaya jen seimambaajon meweengon nonota laligojen.

² Anutunon oyamboyan laligowombaa Oligaa Bunaya ninisaambaatiwaa qaaya ii waladeen somongon jero gejatootoo ejembanon moma Buna Tere toroya iikanon oogita eja. ³ Oligaa Bunawaa kania ii iyanaa meria Jiisas Kraist. Iinon balon eja kaana kin Deiwidwaa gbiliuruta yonoononga kolooro.

⁴ Siwe eja kaana Unayanon solana toroya kolooro. Anutunon ii men gbiliro koomunonga waaro ku-usunanon asuganon asugiro. Anutunon iikaana kanon iyanaa Meria koloojiwaa qaaya ii jen kotiin kuun muro. Ponanaa kania kian. ⁵ Kraistnon gawombaa hona kokaen koloowaatiwaajon moro: Nononon waba kantria kantria liligon Jiisaswaa qata batugianon jen seinin moma uugia meleema moma laarin mun qaaya ten koma laligowu. Kawaajon aposol gawona ano kalenmorianan ii nonono men laligojon. ⁶ Anutunon ejemba Jiisas Kraistwaa buna koloon laligowutiwaajon onoonoti, Room ono kaanagadeen yonoo batugianon laligoju.

⁷ Uugia meleema Room sitinon laligojuti, ninon kuuya onoojon tere koi oojen. Anutunon ono iyanaa ejemba soraaya laligowutiwaajon onooma jopagon onomakeja. Anutu Manana ano Pon Jiisas Kraist yoronon mono kalenmorianan ononi luaenon laligowu. Kaen qama koolinkejen.

Poolnon Anutu mepeseen kokaen qama kooliro:

⁸ Gomaņa gomaņa kuuya yoņononj Room onjoo momalaarigiaa sunduya jegi momakejeņ. Kawaajonj qaana kanainj Jiisas Kraistnonj nemuņ koma nono kuuya onjoojonj ama Anutuna dangisenj jenkejeņ. ⁹ Niinonj uusiņna kuuya Anutuwaawaa gawononj ama welenja qeņ Meriaa Oligaa Buņa jenj asariņkejeņ. Iikanonj suulanj onj romonjonj onjomaķejeņi, ii Anutunonj nanjonj jenkeja.

¹⁰ Kambaņ so kokaenj jenj qama kooliņkejeņ, “Oo Anutu, niinonj Room yoņoononj kemambaa-jonj moma kambaņ koriga mambonjenj. Kawaajonj mono siingaa so jena kana kolooro kambaņ kokaamba saanonj kemaņa.” ¹¹ Injiima momalaa-rigianonj kotiiwaatiwaajonj moma saanonj gawonj memewaa momo kalenj moņ onjomaņa. Kawaajonj kambaņ mutuya onjoononj kaņ injiimambaajonj awelegonj laligojenj. ¹² Kokaenj ambombaajonj awelegonkejeņ: Niinonj injiibe metulanjonj nii ano onj nomaenj moma laariņkejonj, ii amiņ moma uunonj nanjonj keraqeeanjo qeņ aowonja.

¹³ *Oo uumeleenj alauruna, onj mono kokaenj romonjonj laligowu: Niinonj waba kantri tosia yoņoo batugianonj liligonj uugia kuun onjombe meleengiti, iikawaa so onjoo batugianonj kaanagadeen honja kolooro iimambaajonj mojen. Kawaajonj kambaņ mamaga onjoononj kusu kamambaajonj arenj ama laligoweto, iwoi tosonianonj mono kambaņa kambaņa somonjonj nono amamaawe. ¹⁴ Anutuwaawaa jaanonj tosa kokaenj eņ nonja: Ejemba tuunj kania kania

* **1:13:** Apo 19.21

ilaan onomambaa qaayanon mono noo qananon eja. Ejemba momogiawo ano lalabubuya yonoo welenqeqegia mujon koloojen. Mindimindiri qaa Griik mojuti ano qanda* laligon iyangiaa qaagianon irikawaraka jenkejuti, ii kuuya ilaan onomambajaan mojen. ¹⁵ Kaen moma Oligaa Buja ii Room siti onoojon kaanagadeen jen asarimambajaan afaanjon gegerere amakejen. Kian.

Oligaa Bujawaa ku-usunja kokaen:

¹⁶ *Anutuwaa ku-usunanon anana kuuya men letoma nonono kamban kokaamba Siwewaa buja koloojon. Juuda nononon wala uunana meleema ii moma laarinin ano nonoo gemananon kantri tosaana yononon kaanagadeen ii moma laarin uugia meleengi. Kawaajon Anutunon ku-usunja Oligaa Bujanon ano ejiwajaan ii gamugamu mende amakejen. ¹⁷ *Oligaa Bujanon mono solanja koloowombaa kania ninisaamakeja. Buja qaa mon kokaen oogita eja, “Solana kolooji, iinon mono momalaarinanon nemun kono kotiinj laligon ubaa. Qaa iikawaa kania ii kokaen: Nono Anutu kanain moma laarinin momalaarinana iima qaanana jen tegoro solananinin ano namonon laligowonatiwaa so toroqen moma laarin mun jaayanon solananinkebona.” Kian.

Ananaa singisongonanaajon Anutuwaa irinja soomakeja.

* **1:14:** Qanda, Koon qaanon bus kanaka, ejemba duuyanon iyangiodeen tompin laligon momo mirigia qaa lalabubu laligogi.

* **1:16:** Maak 8.38 * **1:17:** Hab 2.4

¹⁸ Saanon solananiwonagato, ejemba qaa hona nanamemengianon kojangin sisau menkejuti, Anutunon ii Siwenon eukanonja uun iiro mende sokono irinja soomakeja. Ejemba iikaanja kuuya injiima angonjoragia qetama siligia bologaaon ama kazia injisaamakeja. ¹⁹ Ii kokaembaajon: Anutuwaa kania moma kotowombaa so kolooji, ii mono anjo injisaama onono batunananon asuganondeen erota momakeju.

²⁰ Anutuwaa laaligoya mende iimakejonto, kusunja ii Siwe namo mokolon oroma iikanonja kanain qendeema laligon kouro kamban tetegoya qaa asugin enkeja. Kawaajon Anutuwaa borotereya tororo iinin ben akadamuyawo koloojiwaa kanianon mono saanon moma kotowonatiwaa so kolooja. Kawaajon ejembanon iwoi monon mondon iyangiaa qaagiaa kitia nanon jewombaajon amamaankeju.

²¹ *Anutuwaa kania moma koton laligogito, kilen “Iinon benanaga,” kaen mende jen ii mende mepeseegi qabunaya batugianon mende kolooro. Kaen mende kolooroto, qaa omaya lansan romongogi momogianon looriro moto koloogi. Uu momakootogia qaa iikanon mono umun koma pangaman mero tintuan laligoju. Kawaajon “Anutuwaa kania mende mojon,” jen mondomondo lan angi mende sokonja.

²² “Momakooto ejemba laligojon,” jen selegia men uma laligogito, iikaanja kanon ejemba uugia qaa kolooji. ²³ *Anutu qabunaya asamaranawo kamban tetegoya qaa laligon ubaati,

* **1:21:** Ef 4.17-18 * **1:23:** Dut 4.16-18

ii mende mepeseen waeya mende men laligogito, ii mesaon tando lopion ano borosowo unja tosaana kuugi. Tando lopion sogogi kaitaniganon eja koomuyaa so kolooju. Unja tosaana megi koon, oro ano namonon bagianon koma kondondongonkejuti, iyonoo so kolooju. Yononon ii usugon ben kaana mepeseen onoma laligogi.

²⁴ Kaen ama laligogitiwaajon Anutunon ii gema unuro iyangiaa uugiaa siin kombombana tondu otaan serowilin ama iyangiaa selegia gamu qen men kamaan aon laligoju. ²⁵ Anutuwaa qaa hona mesaon kitianon qaa qolonmolongoyanon qokotaagi. Mokomokoloo Toya onanon mende goda qen welenja mende qen laligogito, iwoi mokoloroti me iyangiaa borogianon megiti, iikawaa siinja kolooro moma borotere yonoo waegia men mepeseen onoma laligogi. Iikaana laligogito, nononon mokomokoloo Tonana ii kamban tetegoya qaa mepeseenkebona. Qaa ii onanon.

²⁶ Kaen ama laligogitiwaajon Anutunon ii gema unuro iyangiaa siingia kombombana gamuyawo ii tondu otaan kokaen анги: Yonoo embaurugianon loemba kana dindina mesaon iyangiodeen meleema agimin aon laligogi. ²⁷ Eja yononon kaanagadeen embawo agimin aon laaligo mesaon dogogi. Serowilin ambutiwaa siingia kombombana ii eja batugianon horon aon mogi geriawo kolooro angiodeen meleema agimin aon angonjoragiawo koloon laligogi. Dogon jeubaba laligogitiwaa irona ii Anutunon sogianon meleema onono qagianon uro boligi.

28 Anutuwaa kania moma kotowombaajon mogi kamaanqegeta kolooro mesaogi Anutunon mono kaanjadeen ii gema unjuro iyanjiaa roromonjogia doogoyanon galen koma onono nanamemen gamuyawo ama men laligogi. 29 Nanamemen doogoya ano sili bologa kania kania iikanon uugia saa qero kokaen amakeju: Iwoi otoko ama nen mewombaajon koposonjon anjomokolon amakeju. Tosaanja yonoonon iwoiwaajon goronkiki amakeju. Ejemba unugi komunkeju. Angowowo ama tosaanja tiligon onjomakeju. Ejemba tosaanja konjilin qaganon bologa ama onombombaajon momakeju. Ejemba gejagianon qaa sane anji kemero dimbonawo juma kemakeja.

30 Gemaqeqe qaa jenkeju. Anutuwaa yon jenkeju. Sili bologa geriawo ten koma otaankeju. Jaba-arambaran ama selegia men umakeju. Selenon kuukuu ano sili bologa morota morota mokolonkeju. Nemunman qaagia mende ten komakeju.

31 Momogia mende tooro uugia qaa laligon qaa lan somonjon mende otaankeju. Ala-ala mende ama tosaanja yonoojon wosomomo mende moma kere men onjomakeju. 32 Anutunon kana dindina kokaen jen kotorota eja: Ejemba bologa kaanja amakejuti, iyononon mono koomu kotakotaa buna koloowutiwaa so kolooju. Yononon jenkooto ii moma asarijuto, kilen iyanjio bologa ii amakeju ano iikayadeen qaagoto, tosonian kaanja anji ii “Saanon!” jen wambelaan nanjon onjomakeju. Kian.

2

Anutunon qaanana gosin dindinagadeen jen tegonkeja.

¹ *Oo alana, gii tosia yonoo qaagia jen tegonkejan me qaago? Gii tosaana yonoo qaagia jen tegon geengo nanamemen iikayadeen amakejan. Kawaajon alagaa qaaya mon jen tegojani een, mono geengaa qaa kaanagadeen jen tegona iikawaa ironanon mono geengaa qaganon ubaa. Kawaajon uuta me kamaanqeqeta koloojani, ii kilen mono iwoi monon monon geengaa qaawaa kitia nanjon jemambaajon amamaankejan. ² Ejemba nanamemen bologa kaana amakejuti, Anutunon iyonoo qaagia qaa honaa so gosin jen tegonkeja, ii mojon.

³ Kawaajon nomaen romonjojan? Gii namo ejaga ano kilen iwoi kaana amakejuti, iyonoo qaagia jen tegon geengo nanamemen iikayadeen ana sokonja me qaago? Anutunon qaaga gosin jen tegon irona meleema gono hona goo qaganon ubaa. Anutuwa jaanon mende kokomomola men asangowaga.

⁴ Anutunon nala men nonoma kilenananaa irona uulanawo mende meleembaato, mam-boma moma mokosinjonkeji, qaa iikawaajon jewili anjan me? Anutunon uuawagaya qendeema uuga meleembagatiwaajon horon go-makeji, iikawaajon tompin laligowabo. ⁵ Gii gejajuju ama uuga mende meleembagati een, iikaana kanon Anutuwa jaanon kokomomola mende mewagato, irinjonsoonanon mono goo

* **2:1:** Mat 7.1; Luuk 6.37

qaganon sein ubaa. Kazi kambaanon kan kuuro qaanana dindinagadeen jen tegowaa. Irona meleema nonombaati, kambaan iikanon irinjonsoonja mono asuganon ninisaano iima mobonja.

6 *Anutunon mono “Nanamemenanaa so motomotoon ananaajon kitia meleema nonombaati,” ii kokaen: 7 Anutunon qabunaya nonombaatiwaajon mamboma akadmunanawo koloowombaajon kaparan koma pondan nama gawon awaa awaa men laligojoni, ananaajon laaligo kombomba ja nonombaa. Ii nonono kambaan tetegoya qaa oyanboyan laligon ubonja. 8 Iikaanja laligon ubonato, ejemba iyanjiaajonadeen romonjon kirinjaba men Buja qaa honja gema qen qaa bologa otaankejuti, Anutuwaa irinanon mono iikawaajon soono uugereya ano qagianon ubaa. 9 Uugereya ii wala Juuda nonoo qanananon uro nonoo gemanananon kantri tosaanja kaiyaka bologa amakejuti, kuuya iyonoo qagianon kaanagadeen uro siimbobolo kakasililij moma laligowuya.

10 Kaen laligowuyato, Juuda ano nonoo gemanananon kantri tosianon kaanagadeen uugia meleema kaiyaka awaa amakejuti, Anutuwaa akadmunyanon mono kuuya ananaa qanananon uro qabunja nonono luaenon laligowonja. 11 *Anutunon ejemba tosaanja mende ninisoron tosaanja mende sureen onomakejato, so motoonjonon gosin nonomakeja.

* 2:6: Ond 62.12; Gba 24.12 * 2:11: Dut 10.17

¹² Iikawaa kania ii kokaen: Kantri tosaanja yononon Anutuwaanon Kana qaa mende weengon moma singisongo lan amakejuti, iyononon mono korebore tompin laligon tiwilaawuya. Juuda nononon Anutuwaanon Kana qaa weengon moma kilen singisongo amakejoni, Anutunon mono qaa iikawaa so kuuya gosin nonoma qaanana jen tegowaa. ¹³ Ejemba Anutuwaanon Kana qaa een momakejuti, iyononon Anutuwa jaanon solanja mende kolooju. Qaagoto, Kana qaa ten koma otaankejuti, Anutunon mono iyonoo qaagia jen tegoro solananiwuya. ¹⁴ Kantri tosianon Anutuwaanon Kana qaa mende men laligojuto, tosianon kilen tondu iyangiaa aingiaa so romongon amakeju. Anutuwa kana qaaya mende mojuto, kilen momogianon jen koton onono Anutuwa kana qaawaa so ama iikawaa baatanon laligoju.

¹⁵ Kaanja laligojutiwaa kania ii asuganon asugin kokaen eja: Anutunon ejemba mokolonon nonoma iikanon Kana qaayaa jen kootoya ii kuuya ananaa uunananon anota eja. Kawaajon Anutunon qaaya jen sane amakeji, ii waba kantri yononon kaanagadeen momakeju. Ii uugiaa gejianon mogi qaagia injoro Anutuwo ororon momakeju. Anutunon uumomo ononoti, iikanon kamba tosaanonon qaa jakeyanon ama kuun onono moma bolinkeju ano kamba tosaanonon qaagia nangon jero moma qeangonkeju. ¹⁶ Oligaa Buna jen asarinkejeni, iikawaa so kamba somatanon kokaen kolowaa: Kraist Jiisasnon Anutu ilaan muro ejemba ananaanon qaa aasangoya

aasanꝓoya gosinꝓ jenꝓ tegonꝓ nonombaa. Kianꝓ.

Kana qaa iikanonꝓ kanianana nomaenꝓ nin-isaanja?

¹⁷ Gii geengaa qaga Juuda ejaga qama Kana qaanonꝓ hamo qenꝓ gombaatiwaajonꝓ moma laarinꝓ “Anutuwaa bunꝓ koloojenꝓ,” jenꝓ selega mepeseena sokonꝓa me qaago?

¹⁸ Gii Anutuwaa jetaa so laaligowaa qaaya moma sorogonꝓ laligojanꝓ. Anutuwaa Kana qaa kuma gonꝓgitiwaajonꝓ ama kana awaa soro otaamambaajonꝓ jenꝓ qaa kuuya gosinꝓ honꝓa ano qolonꝓmolonꝓgoya mendeemakejanꝓ. ¹⁹ Gii “Saanonꝓ jaagoo ejemba ala ilailaagia koloonꝓ unꝓuamaꝓa,” jenꝓ awelegonꝓ aonꝓkejanꝓ. Pangamanonꝓ laligojuti, ii menꝓ asarinꝓ onꝓombagatiwaa so awasanꝓkaka koloojanꝓ.

²⁰ Kaenꝓ koloonꝓ kokaenꝓ jenꝓkejanꝓ, “Kana qaa kuma nonꝓgita momakooto mokoloonꝓ qaa honꝓaa kania modaborojenꝓ.” Kaenꝓ jenꝓ afaanꝓgonꝓ kokaenꝓ jenꝓkejanꝓ, “Nii saanonꝓ ejemba momogia qaa yonꝓoo boigia koloomaꝓa. Saanonꝓ naambora yonꝓoo qaꝓazugia koloonꝓ kuma onꝓomakemaꝓa.”

²¹ Kaenꝓ jenꝓ tosaꝓa kuma onꝓoma naambaajonꝓ geengꝓa mende kuma aonꝓkejanꝓ? “Yonꝓoro mende mewa,” jenꝓ ejemba uugia kuunꝓ onꝓomakejanto, geengꝓo yonꝓoro meme koloona mende sokonꝓa.

²² “Serowilinꝓ mende amba,” kaenꝓ inꝓijona mog-ito, geengꝓo serowilinꝓ anjanꝓ me qaago? Tando lop-ionꝓ sisi menꝓ onꝓomakejanto, kilenꝓ geengꝓo jiwowonꝓ jigononꝓ uma iwoi anꝓgonꝓ koma leinꝓ qenꝓ menꝓkejanꝓ. Ii mende sokonꝓa.

²³ Anutuwaanonj Kana qaawo laligojaniwaajon selega tondu menj umakejanto, geenjo ii waleema iikaanja kanonj Anutuwaa qabunaya menj kamaan ama laligona gamuyawo koloonkeja. ²⁴ *Iikawaa qaaya ii Bunja Terenonj kokaenj oogita eja, “Onjoo siligiaajonj ama waba kantri kanageso yonjononj Anutuwaa qata mepaegonj batugianonj mepaqepae amakeju.”

²⁵ Anutuwaanonj Kana qaa otaanj laligojani eenj, Anutuwaa aiweseya seleganonj kotogiti, iikanonj mono ilaanj gono sokonja. Ii sokonjato, kana qaa waleema singisonjo amakejani eenj, mono aiweseya mende memetaa tanijaenj koloonj eenj tondu laligojanj. ²⁶ Tosianonj Anutuwaa aiweseya selegianonj mende kotogi kilenj kana qaawaa jenkootoya otaanjkejuti eenj, Anutunonj aiwese ii selegianonj ejiwaa so kaanja injiuro sokonja.

²⁷ Iikaanja injiuro yonoononga monjonj saanonj Kana qaawaa so goo qaaga toonj gosinj jenj tegoro kamaawaa. Anutuwaa aiweseya seleganonj kotogi Kana qaawaa wanja motomotoonj moma anjonj koma laligojanto, ii waleema singisonjo amakejaniwaajonj ama kamaawaa.

²⁸ Eja monjonj selenondeen Juuda ejaga kolooji eenj, iinonj mono Juuda eja honja mende kolooja. Kaanagadeen Anutuwaa aiweseya selianondeen kotogi yangisenj amakejuti eenj, ii mono aiwese omaya, honja qaa.

²⁹ *Honja qaagoto, eja monj uutanonj Juuda ejaga kolooji, iinonj mono Juuda eja honja kolooja. Kaanjadeen Anutunonj uunana qosoma Unjaya

* **2:24:** Ais 52.5 * **2:29:** Dut 30.6

Toroya iikanonj ano laligoji, iikanonj mono aiwese honj kolooja. Kana qaawaa wanj otaanj eja selia kotogi balonj ejembanonj mogi umakejato, Anutunonj aiweseya uunananonj nanjiwaajonj moro uro mepeseen nonomakeja. Kianj.

3

Anutunonj qaaya pondan otaanjeja.

¹ Kaen ero Juuda ejemba laligojonj, iikanonj mono nomaen ilaan nononaga? Anutuwaaiweseya selenananonj kotogiti, iikawaa honanonj mono nomaen koloon nononja? ² Honanonj mono laaligo kuuya kanonj mamaga koloon onjon ilaan nonomakeja. Iikawaa qaaya mutuya ii kokaen: Anutunonj Bunj qaaya nonono ananaa bunj kolooro laligojonj.

³ Kaen laligojonto, ananaanonga tosonian Anutu mende moma laarin munj laligogi nomaen ama onjombaa? Yangisenj laligogitiwaa ironj meleema mono nomaen ama nonombaa? Uujopaya somonjonj anjonj kono omaya koloowaa me nomaen? ⁴ *Ii qaago totonj! Anana koreboreyanonj ejemba qoolonggoya koloojonto, Anutunonj honj toontoonj kolooja. Anutuwaai kania ii Bunj Terenonj kokaen oogita eja,

“Qaa jakeyanonj ama qisin gonji qaagaa kitia jen asarin iikanonj dindinj koloon haamo ama onoma namba. Goo kaniaga kaanj mokolonj nanjonj jewuya.”

⁵ Anana nanamemenj doogoya otaaninj Anutunonj qindingonj nonono iikanonj nanamemenj

* **3:4:** Ond 51.4

dindinganon asuganon asugiji een, anana qaa iikawaajon mono nomaen jewonaga? Nii qaa ii namo ejemba momonanaa so kokaen jeejen: Anutunon irona meleeno irinjonsoonanon qanananon uji, iwaa momoyanon kaen dogoja me qaago? ⁶ Qaago, ii mono kozigen! Anutunon doogoya koloonagati een, iinon gomaña gomaña ananaa qaanana mono nomaen gosin tororo jen tegonaga?

⁷ Niinon eja qolonmolongoya koloowe Anutunon qaaya hona iikanon mindingon nono iwaa qabunayanon iikaen asuganon koloaja. Kaen kolooro niinon singisongo ambeti, Anutunon iikawaa qaaya mono nomaembaajon jen tegoja? Nomesaoro neena jaajaa laligowe sokonaga me qaago? Qaayanon mono mende loorin kamaawaa. ⁸ Mono kokaen jenin sokonaga, “Nono saanon bologa toroqen anin Anutunon ii mindingoro sili awagaa honanon asugiro qaayanon qabunayawo koloowaa.” Tosianon nonoojon qaa sologen kaen jen toroqen kokaen jenkeju, “Poolnon qaa kaen jen iikawaa so lan amakeja.” Kaen ama jegitiwaa qaaya ii Anutunon gosin sogianon jen tegon onombaa, ii mojen. Kian.

Ejemba monnon solanja mende koloaja.

⁹ Qaa kaen amin moma ii nomaen jen tegowonaga? Juuda nononon kantri tosaña unuugun Anutuwa jaanon dindina koloojon me qaago? Qaago totoon! Iikawaa qaaya mono waladeen kokaen jen kotiinin: Juuda me kantri tosaña koloowonagati, anana korebore singisongo anin

kokosiin nonono laligojon. Kawaajon selenana menj ubombaajon amamaankejon. ¹⁰ *Iikawaa qaaya ii Buna Terenonj kokaenj oogita eja,

“Monjonj monj solanjan dindinanj mende totoon kolooja.

¹¹ Mombaa uutanonj momo mende koloonj asariro tondu laligoju. Monjonj monj Anutu mokoloomambaajonj mende kaparanj k-makeja.

¹² Qaagoto, kuuyanonj mono kana uugunj sisau laligoju.

Koreborenonj mono bolinj Anutuwaajaanonj anjonjoragiawo kolooju. Awaa koloonkeji, motoondago monj ii mende totoonj mokoloojenj.

¹³ *Neselangianonj angomokolonj amakeju.

Nengbaogbaogianonj qasiriwaa ronj kaanja aantama nano koomuwaa kanjaruga kaanja iikanonj ejemba lanj tiwilaanj onjomakeju. Qaa bologa ii qatowaa jeta nombenj warabe kaanja buugianonj saa qenj ero jegianonj ejemba tondu injinkeju.

¹⁴ *Qaa kowoga seiyawononj mono buugia saa qero ejemba tondu qasuaanj onjomakeju.

¹⁵ *Ejemba tondu ununj sagia molaawuti-waajonj kanagianonj kike uulanjawo kema kankeju.

¹⁶ Nanamemengiaa kania dogoro laligoju-tiwaa aiwesegia kokaenj kolooja: Daen

* **3:10:** Ond 14.1-3; 53.1-3 * **3:13:** Ond 5.9; 140.3 * **3:14:**
Ond 10.7 * **3:15:** Ais 59.7-8

daen liligonkejuti, iikanon mono konde-
mondeen анги еjemba uugianon bolin ko-
boonkeja.

17 Luaenon laaligowaa kania ii mende moma
koton yagoju.

18 *Anutu goda qewombaa qaaya ii uugianon
mende eja. Jeta uuguwubotiwaajon keegia
mende moma een lan laligoju.”

Anutuwaanon qaa kaen eja.

19 Anutunon Kana qaa kokaembaajon nonono,
ii mojon: Kana qaa kuuya kanon goman so
somonjon nonomakeja. Anana qaa kawaa
baatanon kema ten koma laliginin sokombaa.
Mende ten kombonati een, Anutunon mono
irona meleema nonono tiwilaawonja. Kawajon
sombunana moma mondomondonana mesaon
qaanana bogoro laligon ten koma munin sokom-
baa. Anutunon ejemba kananana kaen ninisaan-
ota eja.

20 *Kana qaanon somonjon nonomakejato,
nono kuuya ii otaa-wombajon amamaankejon.
Anutuwaanon Kana qaanon singisonggo-nana
men asugiro iima saanon moma kotowonato,
kana iikanon Anutuwaa jaanon solanja
koloowombajon amamaawonja. Kianj.

Solaja koloowonatiwaa kania ii momalaari.

21 Nononano amamaankejonto, Anutunon
Kana qaa otaan solanja koloowonatiwaajon ii
mende jeroto, kana morota kokaen arengon
jerota eja: Anutunon anjo qaanana jen tegoro

* 3:18: Ond 36.1 * 3:20: Ond 143.2; Gal 2.16

iwaa jaanon solananiwonja. Anutunon qaa ii Mooses ano gejatootoo ejemba yonoojon injisaano nanjon jen Buna Terenon oogita kamban kokaamba asuganon asugiro mojon.

²² *Kawaajon kanonja me kanonja anana Jiisas Kraist moma laarionji, Anutunon mono kuuya ananaa qaanana jen tegoro solananiwonja. Ejemba tuun morota morota anana Anutuwaa jaanon ororon koloojon. ²³ Ejemba kuuya anana singisonjo ama Anutuwaa asamararajaajon amamaajon.

²⁴ Ii amamaajonto, Anutuwaa kalenmoriananon kolooro Kraist Jiisasnon downana mero. Anutunon kalen iikawaajon ama qaanana jen tegoro solananiwonja. ²⁵ Wala singisonjo ama laligogiti, Anutunon ii moma mokosinjon ironja uulanawo mende meleema onono. Ii mende meleema onoma iyanjaa nanamemen solananon asuganon asugiwaatiwaaajon moma Kraist Jiisas siimolon oro kaanja kolooro qegi komuro Anutuwaa jaanon koma konjoratin nonombaatiwaa kania kolooro. Saya molaaroti, ii moma laarinin iikaanja kanon singisonjonana songbama mesaoro solananiwonja. ²⁶ Kania ii kamban kokaamba asuganon asugiwaatiwaaajon moma Jiisas kaen ama muro. Anutuwaa nanamemen solanja ii kokaen: Anjo solanja kolooja ano monjon Jiisas moma laariji, mono iwaa qaaya jen tegoro solananinkeja.

²⁷ Kaen kolooro mono naambaajonja

* 3:22: Gal 2.16

selenana menj ubonaga? Iwoi mombaajona ama qaago totoonj. Kana qaa otaanj solanja koloowombaajonj ii amamaajonj. Kaanja kanonj solanja mende koloowonoto, Jiisas moma laarinij Anutunonj niniima qaanana jenj tegoro solananinkebonja. ²⁸ Qaa koi jenj tegonj kota kokaenjenj kotijonj: Kana qaa otaanjkejonjiwaajonj qaagoto, Jiisas moma laarinj mujonjiwaajonj ama Anutunonj qaanana jenj tegoro solananinkebonja. ²⁹ Anutunonj Juuda nonoo Anutunanagadeen mende kolooja. Mono kantri tosaanja yonoo Anutugia kaanagadeen kolooja me qaago? Mono yonoo Anutugia kaanagadeen kolooja.

³⁰ *Anutunonj motoonjo kolooja. Kawaa-jonj selenana kotogi laligojonji, nonononj moma laarinj munij menj solananij nonomakeja ano selegia mende kotogi laligojuti, ii kaanagadeen moma laarinj mugitiwaajonj ama menj solananij onomakeja. ³¹ Moma laariwutiwaa qaa jenj kanonj kuunj onoma iikaanja kanonj Kana qaa menj kamaanj aninj omaya koloowaa me qaago? Ii kozigenj qaagoto, Anutuwaanonj Kana qaa ii mende qewagonkejonto, ii menj kotiinkejonj. Kianj.

4

Aabrahamnonj Anutu moma laarinj solanja kolooro.

¹ Nono bemunjalenana Aabrahambaa kaniaa-jonj nomaenj jewonja? Iinonj Anutuwaa kania nomaenj mokoloonj iwaa jaanonj solanja kolooro?

* **3:30:** Dut 6.4; Gal 3.20

² Onanon, Anutunon iwaa qaaya ii nanamemenā awagaajon ama jen tegoro solanininaga een, iinon iikawaajon saanon selia menj unagato, ii Anutuwaa jaanon qaago. ³ *Iikawaa qaaya ii Buṅa Terenon kokaen oogita eja, “Aabrahamnon Anutu moma laariro momalaaria iiro sokono qaaya jen tegoro solananiro.” Qaa kaen eja.

⁴ Qaaya ii mono kalenga jen tegoro solananiroto, monon gawon mero galenanon tawaya kalenga qaagoto, gawon menkejiwaa so iima gosin tawaya munkeja. ⁵ Balon galenon kaen munkejato, Anutunon angonjora ejemba ananaa qaanana jen tegoro solaninkebona. Kawaaajon monon oyanboyan koloomambaajon gawon mende menj Anutu een moma laarin muji, Anutunon mono momalaaria ii iiro sokono qaaya jen tegoro solananiwaa.

⁶ Deiwidnon kaanagadeen qaa kawaa kania nangon qaa kokaen ninisaama jero, “monon oyanboyan koloomambaajon gawon mende mero Anutunon momalaaria iiro sokono qaaya jen tegoro solaniniji, iinon mono simbawonawo kolooja.” ⁷ *Kaen jero qaaya ii kokaen oogita eja, “Ejemba Kana qaa waleengi Anutunon singisonogia mesaon koma konjoratiro laligojuti, iyononon mono simbawonawo kolooju.

⁸ Ponon mombaa singisongoya songbama iiro sokono irona qaganon mende ano ubaati, iinon mono oyanboyanawo kolooja.”

* **4:3:** Jen 15.6; Gal 3.6 * **4:7:** Ond 32.1-2

Qaa kaen eja.

⁹ Anutunon oyanboyan koloowombaa kania kaen ninisaama Anutuwaa aiweseenanawo nonoojonadeen jerota eja me qaago? Kian qaago. Ii mono kantri tosaana aiwesegia qaa yonoojon kaanagadeen eja. Nononon kokaen jen oodaborojon, “Aabrahamnon Anutu moma laariro momalaaria iiro sokono qaaya jen tegoro solananiro.”

¹⁰ Mono naa kambanon iiro sokono qaaya jen tegoro solananiro? Anutuwaa aiweseya selianon kotogi laligoroti, kamban iikanon qaagoto, wala een laligoroti, Anutunon mono kamban iikanon momalaaria iiro sokono qaaya jen tegoro solananiro.

¹¹ *Wala een laligon Anutu moma laariro qaaya jen tegoro solananiro. Kawaa gematanon sokonotiwaa aiweseya ii selianon kotowutiwaan jero mungen aasoya kaana kolooro. Kaen kolooro iwaa gematanon Anutuwaa aiweseenanawo mende laligon moma laarin munin momalaarinana iiro sokono qaanana jen tegoro solananiwonati, Aabrahamnon kuuya ananaa wanjalenanaga kolooro. ¹² Wanjalenana iinon een laligon kamban iikanon uuta meleema Anutu moma laarin laligoroti, nono aiweseenanawo iwaa so ama laligojon. Anutuwaa aiweseenanawo laligon uunana meleema laligojoni, mono nonoo wanjalenana kaanagadeen kolooro. Aiwese kotonononongi een lan mende laligojonto, Aabrahambaa kana lasuya otaan moma laarinkejon.

* **4:11:** Jen 17.10

Kianj.

Anutuwaanonj soomongo qaa moma laarinij honjowo koloowaa.

¹³ *Anutunonj Aabraham balonj bunja qenj muro toya kolooro gbiliurutanonj iwaa gematanonj iikaanj laligonj ubutiwaa qaaya jenj somongoro. Qaa ii Kana qaa otaarotiwaajonj ama mende iJOROTO, Anutunonj momalaaria iiro sokono qaaya jenj tegoro solanja koloorotiwaajonj qaa ii iJoro.

¹⁴ *Tosianonj oyanboyanj koloowombaaajonj Kana qaanonj qokotaanj iikaanja kanonj Anutuwaanonj iwoi ii bunja qenj aowuyagati eenj, iyonononj mono momalaariwaa qaaya qewagogi omaya koloonga. Kaenj Anutuwaanonj soomongo qaawaajonj mende amamaaninj qaa iikanonj mono omaya koloowabo. ¹⁵ Anutuwaanonj Kana qaa waleeninj irinja soono kazianonj qanananonj umakejato, Kana qaa mende enaga, ii singisongowaa qaaya mende jewonaga.

¹⁶ *Aabrahamnonj kaenj mindirinj nonoma kuuya ananaa wanjalenana kolooja. Kawaajonj soomongo qaaya nononoti, ii Kana qaanonj qokotaanjkejuti, iyonoojonjadeenj qaagoto, Aabrahamnonj moma laariroti, iikaanja moma laarininj ananaanonj kaanagadeenj honjowo koloowaatiwaajonj moro. Kawaajonj Anutunonj soomongo qaaya ii kokaenj arengonj ano: Ii moma laarininj honja kuuya ananaajonj kalenja nonono kalenmorianonj asuganonj asuginjeja.

¹⁷ *Aabrahambaa qaa monj ii Bunja Terenonj

* **4:13:** Jen 17.4-6; 22.17-18; Gal 3.29 * **4:14:** Gal 3.18 * **4:16:**

Gal 3.7 * **4:17:** Jen 17.5

kokaen oogita eja, “Niinon gii kuun gombe ejemba kanageso mamaga yonoo manjiaga koloowaga.” Qaa kawaa so Aabrahamnon Anutuwaa jaanon man koma nonomakeja. Anutunon koomuya men gbilin onomakeja. Kanageso laaligogia qaa, ii jaawo laligojutiwaa tani kaan onoono asuginkeju. Aabrahamnon mono Anutu kaan moma laarin muro.

¹⁸ *Anutunon wala Aabrahambaajon kokaen ijoro, “Goo gbiliuruganon koloon seigi jangogia sengelao kaan kolooro laligowuya.” Soomongo qaa ii moma nomaen honawo koloona, ii mende moroto, ii kilen jejeromonromon ama ejemba kanageso mamaga yonoo manja koloomambaajon mamboma laligoro. Soomongo qaa mutuyaa so koloowaatiwajon mono Anutu moma laarin mun laligoro. ¹⁹ *Saarawaa goroanon merabora memewaa so mende kolooro ano gbania 100:waa so laligon waaro. Kawajon iyan romongoro mono eja wan selia waziin soosolia kolooroto, kilen Anutuwaa qanon honawo koloowaatiwajon moma laarin mun laligoro Aabrahambaa momalaarianon mende sologon looriro.

²⁰ Mende looriroto, qaayanon honawo koloowaatiwajon moma laarin iikanon kotiin nano. Anutuwaa soomongo qaawajon uutanon kema qen kan qen mende anoto, momalaarianon kotiuro Anutu mepeseen laligoro Anutuwaa qabunayanon seiro. ²¹ Anutunon iwoi asugiwaatiwaa qaaya jen somongon

* **4:18:** Jen 15.5 * **4:19:** Jen 17.17

ii andaboromambaajon kotiinkeji, ii moma kotiidaboron uuwoi monj mende ama laligoro.

²² Kaen ama laligorotiwaaajon Anutunon Aabrahambaa momalaaria iiro sokono qaaya jen tegoro solananiro. ²³ Momalaaria iiro sokono qaaya jen tegoro solananiroti, qaa ii Aabrahambaajonadeen mende oogita eja.

²⁴ Aabrahambaajonadeen qaagoto, ananaajon ama kaanagadeen ii oogita eja. Anana Ponana Jiisas menj gbiliro koomunonga waaroti, Anutu iikaan moma laarin munin momalaarinana iiro sokono jen tegon nonono solananiwonja.

²⁵ *Anutunon ananaa singisongonanaajon ama Jiisas mende anjon kono komuro ano solana koloowombaajon ama menj gbiliro koomunonga waama laligoja. Kian.

5

Anutuwaa jaanon solanani aisoon luaenon laligojon.

¹ Anana Anutu moma laarinin qaanana jen tegoro solananijon. Kawaajon Ponana Jiisas Kraistnon monj nemun koma nonono Anutuwo luae mokolon laligojon. ² Kaanagadeen Jiisas Kraist moma laarinin nemun koma nonono kalenmorian bunja qen aowombaa kania mokolon kamban kokaamba kalenmorian uutanon laligojon. Anutuwaa asamararan uutanon keubombaajon jejeromonromon ama aisoonkejon.

* **4:25:** Ais 53.4-5

3 Kawaajonadeen mende aisoonkejonto, konajilin moma kawaajon kaanagadeen aisoonkejon. Konajilin moma mokosingon iikaana kanon kaparankonkon mokoloowona. Ii moma iikawaajon aisoonkejon. 4 Kaparan koma angobatonon kotiin nambona. Angobatonon kotiin nanin jejeromonromonananon kotiinkebaa. 5 Anutunon Uja Toroya ama nonono kana kolooro uujopaa molaaro uunananon kemero laligojon. Kawaajon jejeromonromon ama oyanboyan koloowombaajon ama mamboma gamugamu mende mokoloowona.

6 Iikawaa kania ii kokaen: Anana wala looloria esunana qaa laligonini, Kraistnon mono kambañ dindina iikanondeen komun ejemba angonjorananawo ananaa downana mero. 7 Monnon Kana qaa tororo otaan dindina kolooji, alia iikaanaajon monnon saanon mende komunaga? Ii moro amamaaya koloonagato, monnon uujopa mamaga ejemba ama onomakeji, alia monnon iwaajon ama saanon selia qeleema komumambaajon monaga.

8 Ejembanon iikaana amakejonto, Anutunon uutanon jopagon nonomakeji, iinon ii kokaen qendeeno: Iinon Kraist wasiro kamaan wala angonjora ejemba laligonini, kambañ iikanondeen mono ananaajon ama komuro. 9 Komuro kambañ kokaamba sayanon songbama jen tegon nonono solananiñ laligojon. Kilen ii qerewena kaana kolooro honanon mono kanagen kokaen koloowaa: Anutunon singisongowaa uugereya asuganon qendeeno iwoi kanjanawo

namonon asugiwaa. Ii asugiro Anutuwaa jaanon solana koloojonjwaajon Jiisasnon mono irinjonsoon iikanonja metogon nonono oyanboyan mokoloowonja.

¹⁰ Anana wala Anutuwaa kereuruta laligoniji, kamban iikanon iyanjaa Meria wasiro komun iinon tawanana kolooro Anutuwo ala-ala koloonij. Kolooniji, iikanon qerewenja koloojato, honanon kanagenj kokaen asugiwaa: Tawanana ano Anutuwaa alauruta laligonij Jiisasnon kotiinjaligojiwaaajon mono afaangon metogon nonono oyanboyan mokoloowonja.

¹¹ Ponjana Jiisasnon Anutuwaa hamoqege gawonja mero Anutunon tawanana ano iwo ala-ala kolooniji, iikayadeen qaagoto, onanon Anutuwo jopagon aon nama otokorian maama aisonkejon. Kianj.

Aadambaajon ama komuninto, Kraistwaaajon ama gbiliwonja.

¹² *Eja motoongonon singisonjo namonon kondoro kolooro. Anutunon singisonjowaa ironja ano koomu asugiro. Iikawaa so ejemba kuyanon singisonjo ama laligonij koomunon iikawaajon ejemba korebore sokoma nonono laligojon. ¹³ Wala Kana qaa mende kolooro kamban iikanon kaanagadeen singisonjo asuganon asuginj edabororoto, Kana qaa mende ero singisonjowaa qaaya ii mende jen gosin lan laligogi.

¹⁴ Aadambaa kambananonga kanain lan laligonj kougi Mooseswaa kambanonj Kana

* 5:12: Jen 3.6

qaa asugiro. Ejemba kambaŋ biiwianon̄ iikanon̄ siŋgison̄go aŋgito, Aadamnon̄ kana waleenoti, iikawaa sogadeen̄ mende waleema laligogito, koomunon̄ kilen̄ ii kaan̄agadeen̄ galen̄ koma on̄ono laligogi.

Adam, eja mutuya iinon̄ mono eja mon̄ kawaatiwaa sareyaga kolooro.

¹⁵ Sareyaga kolooroto, kanagara ii ororon̄ mende koloojao. Aadamnon̄ Kana qaa waleema kamaaro siŋgison̄go asugin̄ sein̄ ejemba mamaga sokoma on̄ono komun̄ laligogi. Ii koomuwaa kania koloojato, oyan̄boyan̄ koloowombaa kania ii mon̄. Ii kokaen̄: Eja motoon̄go Jiisas Kraist iinon̄ nemun̄ koma nonoma kalen̄morian̄a ninisaano Anutuwaa kalen̄anon̄ asuganon̄ asugin̄ ejemba mamaga sokoma qepalugon̄ nonono. ¹⁶ Toroqen̄ kokaen̄ jemaŋa: Kana woi ii ororon̄ mende koloojao. Eja motoon̄gonon̄ siŋgison̄go ano Anutunon̄ qaaya jen̄ tegoro siŋgison̄go ejemba kuuya anana gere siawaa buŋa koloonin̄. Ii balon̄ ejawaa kania koloojato, Siwe ejawaa kania ii mon̄. Ii kokaen̄: Kambaŋ mamaga Anutuwaa Kana qaa waleenin̄ kalen̄a qendeema jen̄ tegon̄ nonono solan̄anin̄kejon̄.

¹⁷ Ii mombo jemaŋa: Eja motoon̄gonon̄ Kana qaa waleema koomu kondooro ejemba korebore komun̄ laligojon̄. Aadambaa siŋgison̄gowaajon̄ ama koomunon̄ kuuya sokoma galen̄ koma nonono tondu laligonin̄. Ii kana kamaan̄qegeta koloojato, Anutu esun̄mumuyaa kania ii kokaen̄: Ejemba anana solan̄a koloowombaa kalen̄a ii kelemalelen̄ buŋa qen̄ aon̄ kalen̄morian̄aa uutanon̄ laligojon̄i, anana mono oyan̄boyan̄

mokoloowonja. Eja motoonggo Jiisas Kraist iinon nanjon inaan nonono kawali kaanja kotiin laligon ubonja.

¹⁸ Mombo toroqen jemaña: Eja motoongonon Anutuwaa Kana qaa waleema kamaaro Anutunon qaaya jen tegoro ejemba kuuya anana gere siawaa bunja koloonin. Kaanjadeen eja monjon solanja koloowombaajon kondoro uunana meleenin Anutunon saanon ejemba kuuya ananaa qaanana jen tegoro solananiñ kotiin laligon ubonja. ¹⁹ Iikayadeen mombo jemaña: Eja motoongonon qootogo ama singisongo wan kono seiro ejemba seiseiya anana meleema singisongo ejemba koloonin. Kaanjadeen eja monjon Anutuwaa jeta ten koma singisongonanaa tawaya mero kana kolooro Anutunon ejemba seiseiya ananaa qaanana jen tegoro solananiwonja.

²⁰ Wala een lan laligon kougito, Mooseswaa kambanon Anutunon Kana qaa ejemba singisongogia moma kotowutiwaajon toroqen onono. Ii toroqen ononoto, ii mogi singisongogianon sein asuganon asugiro. Iikaen kolooro Anutunon mono kalenmoriaña kaanagadeen men seiro singisongo uugun asugiro.

²¹ Singisongowaa ku-usunja ii somata. Kawaaajon singisongo anin iikanon galen koma nonono koomuya koloon laligon kounin. Anutuwaa kalenmoriaña iikanon mono kaanjadeen ku-usunawo kolooja. Jiisas Kraist Ponnananon solananiwombaajon kondoro Anutunon qaanana jen tegoro dingon laaligo kombombanja mokolon kamban tetegoya qaa laligon ubonja. Kian.

6

Singisonjo gema qeŋ Kraistwo gbilin laligowu.

¹ Anutunonŋ kalenmorianja nonono seiwaatiwaajonŋ singisonjo toroqenŋ ama laligowonja me qaago? Kawaajonŋ mono nomaenŋ jeninŋ sokombaa? ² Singisonjo mono kozigenŋ! Nono singisonjowaa kasanonja loloonŋ uunana walaganonŋ qamo kaanja kolooro singisonjo ambombaajonŋ togonŋ laligojonŋi eenŋ, mono nomaembaajonŋ singisonjononŋ toroqenŋ galenŋ koma nonono laligowonaga?

³ Qaa koi moju me qaago: Anana kuuya Kraistwaanonŋ qokotaawonjatiwaajonŋ ama oomulu meŋ nononŋi. Iikanonŋ uunana walaganonŋ mono Jiisas qegi komurotiwaa tani komuro laligowombaajonŋ oomulu ii meŋ nononŋi.

⁴ *Amanonŋ asamararaja qendeema Kraist meŋ gbiliro koomunonja waaroti, ananaa uunananonŋ kaanagadeenŋ gbiliro dologa koloonŋ laligoninŋ sokombaa. Mannananonŋ anana Kraistwaa tani kaanja gbilinŋ waama nanamemenŋ dologa ama meŋ laligowonjatiwaajonŋ moja. Kawaajonŋ oomulu ii kokaembaajonŋ meŋ nononŋi: Uunana walaganonŋ Jiisaswo motoonŋ komuŋ ewaatiwaajonŋ uunana walaga ii kaanja ronŋ konŋi.

⁵ Uunana walaganonŋ Kraistwo ororonŋ komuro iikanonŋ iwo qokotaanŋ laligojonŋi eenŋ, Mannananonŋ anana kaanagadeenŋ Kraistwo nambonjatiwaajonŋ moja. Kraistnonŋ koomunonja waaroti, mono iwaa tani ororonŋ

* **6:4:** Kol 2.12

gbilin laligonin sokombaa. ⁶ Uuselewaa siinana kombompana bologanon singisongo ambonatiwaajon koposongonkeji, Anutunon siin ii kondeeno kemebaatiwaajon momakeja. Anutunon singisongonon toroqen galen koma nonono welenja qen laligowonatiwaajon mende moja. Kawaajon uunana walaga ii Kraistwo maripoonon qero komuro. Iikawaa so laligojon, ii mojon.

⁷ Mombaa uuta walaganon komuro iinon mono singisongowaa kasanonga loloon laligoja. ⁸ Uunana walaganon Kraistwo komuroti een, kaanjadeen iwo gbilin laligon kotiiwombaajon moma laarijon.

⁹ Kaen moma laarin Kraistwaa kania kokaen ero moma yagojon: Anutunon ii men gbiliro koomunonga waama laligon kotiin mombo mende komuwaa. Koomunon ii mende toroqen galen kono laligon ubaa. ¹⁰ Koomu komuroti, iikaanja kanon mono kamban motoongo iikanon singisongowaa ku-usuna kondeeno kamban tetegoya qaa looloria en ubaa. Laaligo kombompana laligoji, ii mono Anutuwaajon laligon ubaa. ¹¹ Qamo yononon singisongo ambombaajon amamaawuya. Ono mono kaanjadeen onoan giaajon mogi qamo kaanja kolooro Kraist Jiisaswo qokotaan nama Anutuwaajon kotiin laligowu.

¹² Selegia komuwaati, iikawaa siin kombompana bologanon galen koma onono ii ten koma mun singisongo ambubotiwaajon ii mono somongon laligowu. ¹³ Kawaajon sele kitigia ku-

uya ii mono singisonjo Toyaa boronon mende ambu. Kema kaen anji bunaya kolooro wan kono anjonjora koloowabo. Iikaanja qaagoto, koomuyanonga gbilingo mono onjoangia Anutuwaa boronon ama aowu. Sele kitigia kuuya ii Anutuwaa borianon anji bunaya kolooro nemun kono nanamemen solanja koloonkebaa. ¹⁴ Onjo Kana qaa baatanon qaagoto, kalenmorian uutanon laligoju. Kawaajon singisongonon mono een somonjon galen koma onono laligowubo. Kian.

Solanja laaligowaa Toyaa mono welen qen laligowu.

¹⁵ Kawaajon nomaen jewonaga? Anana Kana qaa baatanon qaagoto, kalenmorian uutanon laligon singisonjo anin sokonja me qaago? Ii kozigen! ¹⁶ To woi koloojao. Onjoangia yoroononga mombaa boronon ama aon jeta ten koma welenja qenkejuti, iikawaajon mono qaa koi moma yagowu: Onjo mon jeta ten komakejuti, mono iwaa welenqeqeuruta kolooju. Singisonjo Toyaa welenqeqeuruta koloojuti een, iinon mono unjuano koomu kotiga komuwuya. Anutuwaa jeta ten koma welenja qenkejuti een, iinon mono qaagia jen tegoro solanja koloon laligon ubuya.

¹⁷ Onjo wala singisonjo Toyaa welenqeqeuruta koloon laligogi. Kaanja laligogi Buna qaanon mindinjon onjomakebaatiwaajon kuma ononji mogi. Ii moma iikawaa so uugia meleema kamba kokaamba Buna qaa tororo ten koma Anutuwaa kania otaankeju. Kaen moma onoojon “Anutu dangisen!” jen laligojon. ¹⁸ Ii otaan

singisonḡowaa kasanonḡa loloon Anutuwaa welen qeḡ nanamemen solanḡa ama men laligoju.

¹⁹ Uuselegianon looloria koloojiwaajon ama qaa iikawaa kania ii mono balon ejemba ananaa qaa jejewaa so niinon kokaen jemaḡa: Ono wala sele kitigia kuuya toḡon jeulalan Toyaa (Satamba) boronon ama welen qeḡ laligogi. Kaanḡa laligogi nanamemen anḡonjorayawo asuḡin uugia men tiloro laligogi. Kaanḡa laligogito, kabanḡa kokaamba sele busu kitigia kuuya ii mono toḡon Anutuwaa boronon ambu. Kaen ama welen qeḡ nanamemen solanḡa asuḡiro soraaya koloonkebu.

²⁰ Ono singisonḡo Toyaa welenqeḡeuruta laligogiti, kabanḡa iikanon nanamemen solanḡa ii mende otaagito, onḡoanḡiaa jaajaa tondu laligogi. ²¹ Kabanḡa kokaamba nanamemen iikawaa-jon gamugia mojuto, kabanḡa iikanon iikaen ama laligon honḡa mono nomaen mokoloogi? Nanamemen gamuyawo kawaa honḡa ii koomu kotiga.

²² Kabanḡa kokaamba Anutunon singisonḡowaa kasanonḡa isama onono loloon Anutuwaa welenqeḡeuruta koloogi honḡa asuḡiro soraaya koloonkeju. Kaanḡa ama laaligo kombombanḡa laligon tetegoyanon oyanḡoyan mokoloon laligon ubuya. ²³ Singisonḡo anin Toyanon tawa nonono koomu kotiga mokoloowonḡato, Anutuwaa kalenḡa ii oyanḡoyan laaligo. Kraist Jiisas Ponnanawo qokotaan nambonḡati een, mono kotiin tetegoya qaa laligon ubonḡa. Kianḡ.

Loemba laaligowaa sareqaaya

1 Oo uumeleen alauruna, oŋo Kana qaa moju tiwaa so oŋooŋoŋ kokaen jemaŋa: Kana qaanoŋ ejemba somoŋgoŋ nononja. Namonoŋ laligoŋ uboŋatiwaa so mono kawaa baatanon laligowoŋa, oŋo ii moju me qaago? 2 Kawaa sareya moŋ ii kokaen: Kana qaanoŋ emba loyawo somoŋgoro ejanon laligowaatiwaa so loemba laligowaoto, loyanon komuwaati een, embianoŋ mono loemba laaligowaa Kana qaanoŋga loloowaa.

3 Kawaajoŋ loyanon jaawo laligoro eja mombaajoŋ Oon jero mewaati een, iwaa qata mono olonkalu embaga jenkejoŋ. Kaen jenkejonto, loyanon komuwaati een, Kana qaa iikanon mende toroŋ somoŋgoro laligowaa. Kaŋa laligoŋ eja moŋ mewaati, iionoŋ mono olonkalu embaga mende koloowaa.

4 Kawaajoŋ uumeleen alauruna, oŋoo kana-gianoŋ mono kaanjadeen eja. Oŋo kaanagadeen eja mombaa buŋa koloowutiwaajoŋ Kraistwo qokotaagi. Anutunoŋ ii meŋ gbiliro koomunoŋga waaro laaligonananon hona Anutuwaajoŋ mokolooro asugiwaatiwaajoŋ momakeja. Kraistnoŋ komuro uugia walaganon iwo komuro qamo kaŋa koloon Kana qaawaa buŋa mende laligoju. 5 Wala uuselewaa siin kombombaŋa bologanoŋ galen koma nonono tondu laligonin. Kambaŋ kanon Kana qaanoŋ sololoon kuun nonono siŋgiŋgo ambombaa siinana kombombaŋa bologanoŋ koloon galen koma nonongi. Kawaajoŋ uuselenananon waaro

laaligonananon koomu kotigaa hona mokoloon tondu laligonin.

⁶ Kaana laligoninto, wala qaa iikanon somonjon nonono gbadoyanon laligon kana qaawaa wana motomotoon otaawombaajon kaparan koma gawona men laligonin. Kraistwo qokotaan nanin uunana walaganon iwo komuro kamba kokaamba kana qaawaa buna kolooninonona loloon mombo welen mende qenjejon. Kamba kokaamba kananananon gbiliro Un Toroyanon inaan nonono afaanjon Anutuwaa gawona menkejon. Kian.

Singisongo ambobotiwaajon kaparan koma aonoronkejon.

⁷ *Kawaajon nomaen jewonaga? Kana qaa ano singisongoyawo kolooja me qaago? Ii kozigen! Kana qanon mono singisongowaa kania qendeema nono mobe. Kana qaa mon kokaen eja, “Mombaanon iwaiwaajon mende koposongowa.” Kaen mende jenagati een, niinon iwaiwaa koposonjonkejeni, iikawaa kania mende moma kotowenaga. Kawaajon Kana qaa mende moma kotowenaga, iikian singisongo mende moma yagowenaga.

⁸ Kana qaa mende enaga, singisongonon mono qaa omaya ano koomuya koloonaga. Kaana koloonagato, jenkotoo qaa mobe sopa somonjon nono ii waleemambaa kania kolooro singisongo ambe asugiro. Jenkotoo qanon mono kuun nono uuna waaro siina kombomana bologa kania kania ii tororo asugigi bologaaajon tondu

* **7:7:** Eks 20.17; Dut 5.21

koposongonkejen. ⁹ Wala Kana qaa mende moma tompin laligoweto, jenkooto qaa mobe iikanon anjon koma nonotiwaajon singisongowaa siijnanon gbiliro uuna waaro ii ambe. Singisonggo ambe men komun nono koomuya koloowe.

¹⁰ Anutunon jenkooto qaa ii otaan laligon kotiimambaajon moma nonoto, qaa ii otaamambaajon batogowe men komun nono koomuya koloowe. Koomuya kolooweti, iikanon mono asuganon asugiro mokoloowe.

¹¹ *Jenkooto qaa moma kotowe sopa somongon nono ii waleemambaa kania kolooro jenkooto qanon kuun nono singisongonon tiligon nono ii ambe. Singisonggo ama qaanawo koloowe. Iikaana kanon Anutuwaawo jenkooto qaa iikanon singisonggo nemun kono ambe men komun nono koomuya koloowe.

¹² Kaana kolooweto, kilen Kana qaa iikanon mono kowoga ano soraaya koloowa. Iikawaa jenkooto qaayanon mono dindina ano awaa koloowa. ¹³ Kaana kolooro jenkooto qaa awaa iikanon men komun nono koomuya koloowe me qaago? Ii kozigen! Qaa awaanon qaagoto, Kana qanon mono neenaa singisongonaa kania nisaano moma kotowe. Singisongowaa gamuya asuganon asugiro kanjanawo momambaajon ama jenkooto qaa iikanon singisongowaa sopaya somongoro uunanon waaro waleema singisonggo ambe. Neenaa singisongona iikanon mono men komun nono koomuya koloowe. Kian.

* **7:11:** Jen 3.13

Uunanonj singisonjgowaa manjaqeqe ero laligojen.

¹⁴ Uŋa Toroyanonj Kana qaa nonono dindiŋa kolooji, ii mojonŋo, niinonj singisonjgo ejaga koloonj siinŋa kombombanŋa bologawo koloojen. Kamaanj kombe singisonjgononj galenj koma nono tenj koma welenŋa qenj singisonjgo amakejenj.

¹⁵ *Kawaajonj iwoi awaa amambaaajonj momakejenj, ii mende amakejenj. Iito, iwoi bologa amambaaajonj togonj sisia menkejenj, mono ii amakejenj. Kawaajonj iwoi amakejenj, niinonj kawaa kania saanonj mende moma kotonkejenj.

¹⁶ Kawaajonj iwoi bologa amambaaajonj mojtitiiti ama ii amakejenj eenj, Kana qaanonj mono kilenj awaa kolooja. Kana qaawaajonj mono uumotoon anjenj.

¹⁷ Kaenj kolooro niinonj neeno ii mende toroqen amakejento, singisonjgo uunanonj eji, iinonj mono kuunj nono ii amakejenj. ¹⁸ Nanamemenj awaa amambaa siinŋa onjonj momakejento, ii amambaa esunanonj mende koloonj nomakeja. Kawaajonj noo uunanonj iwoi awaa monj mende ejato, uuselenanonj mono singisonjgo amambaaajonj kuunj nomakeja, iikaya mojenj. ¹⁹ Kawaajonj iwoi awaa amambaa siinŋa momakejenj, ii mende amakejento, iwoi bologa mende amambaaajonj momakejenj, mono ii amakejenj. ²⁰ Kaenj kolooro iwoi amambaaajonj togonkejenj, ii kilenj amakejenj eenj, ii neeno mende toroqen amakejento, singisonjgo uunanonj eji, iikanonj mono kuunj nono ii amakejenj.

* **7:15:** Gal 5:17

21 Kawaajon neenaa kanana kokaen ero mokoloonkejen: Iwoi awaa amambaa siinja mobe bologaa siinanon mono uuna somongoro osinkejen. 22 Kawaa kania ii kokaen: Uunanon Anutuwaanon Kana qaawaajon uumotoon ama ten komambaajon momakejen.

23 Kaen momakejento, sele busunanon neenaa kaniana kokaen ero mokoloonkejen: sele busunaa kitia yononon singisongowaa waja koloogi amambaajon momakejen. Singisongo amambaa siinanon mono uusiinja awaa ii men kamaan amambaajon moro aon oronkejao. Singisongo amambaa siinja kombombananon mono sele busunaa kitia kitia sololoon onoma somongon nono kasa gbadonon laligojen. 24 Oo niinon bolin tegon angonjoranawo koloojen. Uuselenaa siinja bologanon nuano koomu kotiga komumambotiwaajon mono moronon dowena men hamo qen nonaga?

25 Oo Jiisas Kraist Ponna, iinon nemun koma nono “Anutu dangisen!” jejen. Kaniananon kaaja kolooro neeno uunanondeen Anutuwaanon Kana qaawaa baatanon kema welen qenkejento, sele busuna singisongowawo iikaananon singisongo amambaa siinja kombombananon somongon nono iikawaa kasa gbadonon laligojen. Kian.

8

Un Toroyanon riindanonana kolooro kotiin laligojen.

¹ Kawaajon ejemba Kraist Jiisaswo qokotaan nanjonj, Anutunonj mono ananaa qaanana jen tegoro kambaŋ kokaamba gere siawaa buŋa mende koloon laligojon. ² Kawaa kania kokaen: Gii singisonŋowaa siinŋa tenj koma laligonatiwaa-jonj ama koomu kotigaa buŋa koloon laligona. Kaanŋa laligonato, Kraist Jiisaswo qokotaan nana laaligo kotigaa Uŋayanonj mono koomu kotigaa kasanonŋa isama gono laligojan.

³ Ejemba uuselennanonj siinŋana kombombaŋa bologa ii eja. Ii otaaninŋ Kana qaawaa esuŋanonj loorinŋ laaligo kombombaŋa nonombaatiwaaajonj amamaaro osinŋ qagoninŋ. Qagoninŋ uuselennanonj singisonŋo ama laligoninŋi, Anutunonj singisonŋo iikawaa qaaya jen tegonj kitia kokaen meleeno: Iinonj iyanŋaa Meria wasiro namononj kamaanŋ singisonŋo ejawaa sele kaanŋa kolooro. Toroqenŋ singisonŋowaa siimolonj tani kaanŋa kolooro oogi komuro. Anutunonj laaligo kotigaa kania kaen meleuro.

⁴ Anutunonj kania ii kokaembaajonj meleuro: Kana qaanonj anana solanŋa ano dindinŋa laligowombaajonj jen kotonj nonomakeji, Anutunonj qaa iikawaa honjonj ananaanonj koloodaborowaatiwaaajonj moro. Kawaajonj uuselennanaa siinŋa kombombaŋa bologanonj mende galenŋ koma nonombiwaajonj togonj Uŋa Toroyaa uusiiŋa tenj kombombaajonj namakejonj.

⁵ Ejemba uuselegiaa siinŋ kombombaŋa bologa otaanŋejuti, iyonŋoo uugianonj mono singisonŋo ambombaajonj eja. Ejemba Uŋa Toroyaanonj siinŋ otaanŋ amakejonj, ananaa uunananonj mono Uŋa Toroyaanonj nanamemenŋ ambonjiwaaajonj

eja. ⁶ Uuselenanaa siinj kombombanja bologanonj mono horonj nonono koomu kotigaagenj kembombaajonj ejato, Uña Toroyanonj uunananonj luae qero kotiinj laligowombaa siinja momakeja.

⁷ Anutunonj Kana qaa nonono siingisonjgo ambombaa siinj kombombananonj mono qaa iikawaa baatanonj mende kemakeja. Ii kemambaajonj amamaaja. Ii amamaaro tondu laligonj uunananonj Anutu qetama kere ama munkejonj.

⁸ Ejemba uuselewaa siingia kombombananonj galenj koma onjonji tondu laligojuti, iyonononj mono Anutuwaa jaanonj sokombombaajonj osiwuya.

⁹ Yonjononj osiwuyato, Anutuwaa Uña Toroyanonj onjo uugianonj laligoji eenj, iinonj mono galenj koma onjono laligoju. Uuselewaa siingia kombombanja bologa yonjononj mono onjo mende galenj koma onjomakeju. Kraistwaa Uña Toroyanonj mombaa uutanonj mende kemero eenj laligoji, iinonj Kraistwaa buña mende kolooja.

¹⁰ Mende koloojato, Kraistnonj onjo uugianonj laligoji eenj, sele busugianonj siingisonjgowaajonj ama komuwuyato, unagianonj solanja koloojutiiwaajonj ama kotiinj laligonj ubuya. ¹¹ *Anutunonj Kraist Jiisas menj gbiliro koomunonga waaroti, iwaa Unayanonj uugianonj laligoji eenj, iyorononj onjo Anutuwo qokotaan nangi selegia koomuya ii kaanagadeen menj gbiliwaota.

¹² Oo uumeleenj alauruna, gbilinj laligojonjiwaajonj nonononj mono Anutuwaanonj tosawo

* **8:11:** 1 Kor 3.16

laligojon. Uselewaa siinhana kombombanja bologa otaawombaa tosaga qaagoto, Uña Toroyaa jeta tenj koma laligowombaa tosayanonj mono en nononja. Kawaajonj ananaa ainhnananonj lanj laligowombo. ¹³ Uselewaa siingia kombombanja bologa otaanj laligojuti eenj, onjo mono koomu kotigaa bunja koloowuya. Kaanja koloowuyato, Anutu qama kooligi Uña Toroyanonj uuselegiaa nanamemenj bologa menj komunkebaati eenj, iikaanja kanonj mono gbilinj kotiinj laligonj ubuya. ¹⁴ Anutuwaa Uñayanonj ejemba qindingonj unuano laligojuti, iyonononj kuuya Anutuwaa meraboraanja kolooju.

¹⁵ **Omejiilanj yonononj ejemba sololoonj ononji jenengia ororo welenqege omayaa koloonj laligojuto, onjo ome kaanja ii monj qaagoto, Uña Toroya ii bunja qenj aonj laligoju. Kawaajonj onjo mono mombo toroqenj toroko qaganonj laligowubo. Uña Toroya iinonj mono menj letoma onono Anutuwaa meraboraanja kolooju. Uña iikanonj sololoonj nonono Anutuwaajonj “Aba* Ama!” qamakejonj. ¹⁶ Anutuwaa meraboraanja koloojonj, qaa ii Uña Toroyanonj anjo ananaa unananawo wambelaanj motoonj nanjonj jenkejao.

¹⁷ Anutuwaa meraboraanja koloojonj eenj, iinonj iyanjaa ejembauruta ananaajonj oyanboyanj mozonongoro eji, ii kaanagadeenj bunja qenj aowonja. Anutunonj Kraistwaajonj iwoi mozonongoro eji, ii mono kaanagadeenj Kraistwaa koorononj nama bunja qenj aowonja. Kraistwo motoonj siimbobolo

* **8:15:** Maak 14.36; Gal 4.6 * **8:15:** Gal 4.5-7 * **8:15:** Aba ii Arameik qaanonj ama.

momakejoni eenj, mono kaanagadeen Kraistwaa asamararanonj uma iwo motoonj asarinj laligowonja. Kianj.

Laaligo asamararanawononj uma laligowonja.

¹⁸ Kambanj kokaamba siimbobolo moma laligojoni, iikanonj laaligo kamaanqeqeta kolooja. Kanagenj Kraistwaa asamararanonj uma asarinj oyanboyanj laligowonjati, iikanonj mono laaligo uuta akadamyawo koloojaa. Laaligo woi ii leele ama gosiwonjatiwaa so qaago. Kaan romonjojen. ¹⁹ Anutunonj oro ano iwoi kuuya mokolorota ejuti, iyonononj mono mamboma Kraistnonj kanj Anutuwwa meraboraanja metogonj qendeema onono asamararanj asuginj onombaatiwaajonj awelegonkeju.

²⁰ *Anutunonj oro ano iwoi kuuya mokoloroto, yonononj laligon komunj qaombuya. Iyanjiaa siinjiaa so qaagoto, Anutunonj mono iyanjaa siinjaa so kaen arenjoro. Iwoi kuuya qaombuyato, kilen jejeromonromon onono oyanboyanj kokaen asugiwaatiwaajonj mambomakeju: ²¹ Anutunonj oro ano iwoi kuuya mokolorota ejuti, iyonononj mono kaanagadeen kokaembaajonj mambomakeju: Anutunonj ii kaanagadeen anjonjora laaligowaa kasayanonga isama onono mende komunj gisaan qaombuyato, Anutuwwa merabora kaanja loloon asamararanjiawo asarinj enj ubuya.

²² Kawaa kania ii kokaen: Anutunonj oro ano iwoi kuuya mokolorota ejuti, iyonononj korebore mono motoonj osongonj horonj merabora

* **8:20:** Jen 3.17-19

memewaa masu ununkeji, iikaanja moma en kouma kamban kokaamba kaanagadeen amakeju, ii mojon. ²³ *Anutunon oro ano iwoi kuuya mokolorota ejuti, iyonoononga qaagoto, Anutuwaa yambuyambu koloonin Unaya Toroya kalenja nonono laligojoni, anana mono kaanagadeen uunananon osongon horon laligonkejon. Anutunon nunuano meraboraanja qaita mon koloowombaajon mamboma laligon osongon amakejon. Nunuama downana mero selenana qaita mon buja qen aon Siwenon uma qeangowaatiwaajon awelegon laligojon.

²⁴ Kaanja letombombaajon jejeromonromon ama uunana meleema Siwewaa buja koloowonja. Iwoiwaajon jejeromonromon amakejoni, iikawaa honja kolooro iinin jejeromonromonana iikaanja kanon tegowaa. Monjon iwoiwaa honja kolooro iima iikawaa jejeromonromonja ii mende torogon ama mambomakeja. Ii qaago. ²⁵ Iwoiwaa honanon mende kolooro iimakejoni, iikawaajon jejeromonromon anjoni een, ii mono kaparan koma koloowaatiwaajon mambonin uunana mende kamaankeja.

²⁶ Kaanjadeen loorinin Unja Toroyanon ilaan nonomakeja. Nomaen gama koolinin sokonaga, ii mende mojonto, Unja Toroyanon mono ano qamakooli gawonananon ilaan nonoma ananaajon ama gama koolin qaa jeta asuganon jejewaa so qaagoto, osongonbooro qaganon sanenon jenkeja. ²⁷ Sanenon jen Anutuwaa siinja so ejemba so-

* **8:23:** 2 Kor 5.2-4

raaya ananaajon ama qama koolinkeja. Anutunon ejemba uunana iima gosinkeji, iinon mono afaangon Unj Toroyaa uumomoya momakeja.

²⁸ Anutunon qamakoolia moma ilawoila kuuya galej kono kawaa mindimindiri honanon mono iyanjaa alaurutanon qeangowutiwaajon koloonkeja. Ii mojon. Honj iikanon ejemba hamoqege arenjaa so onoono jopagon munkejuti, mono ii kaen me kaen ilaan onomakeja.

²⁹ Anutuwaa arenjaa kania ii kokaen: Iyanjaa Merianon uumeleen ala seiseiya ananaa batunananon jeta men nonombaatiwaajon momakeja. Kawaajon waladeen arej ama nonono taninananon Meriaa so koloowombaajon moro. Iikawaajon ejemba waladeen moma nononoti, nono kaanagadeen koloowombaajon jen meweengon nonono.

³⁰ Waladeen jen meweengon nononoti, anana kaanagadeen nonoono. Nonoonoti, ananaa qaanana kaanagadeen jen tegoro solananininj. Solananininji, ananaajon kaanagadeen kana qendeeno iyanjaa asamararanon uma oyanboyan laligowonja. Kianj.

Anutuwaa uujopayaa mepemepesee rii.

³¹ Qaa ii moma kawaajon nomaen jewonaga? Anutunon sopa somononon nonoma leegenananon laligoji een, moronon mono qotogon nononaga?

³² Anutunon iyanjaa Meria kaanjadeen mende angon konoto, ii jen tegoro laaligoya kuuya ananaajon ama qeleeno. Ii qeleeno Anutunon iwo kalen qerewenja tosaanja kuuya ii kaanagadeen afaangon nonombaa.

³³ Anutunon ejemba iyanajaan meweenjon nonoma qaanana jen tegoro solananinkejoni, iikawaajon moronon mono qaa jakeyanon ama nononaga? ³⁴ Kraist Jiisasnon komuro Anutunon mombo men gbiliro Siwenon uma Anutuwaa boro dindinon rama toroqen ananaajon ama qama koolinkeja. Kawaajon mononon mon qaanana gosin gere sianon kemebombaajon jen tegon nonomambaajon amamaawaa.

³⁵ Kraistwaa uujopa uutanon laligonin moronon mono iikanon mendeeema nonono kamaawonaga? Kakasililin ama nonongi konajilin mobonagato, Kraistwaa uujopayanonga saanon mende kamaawonaga. Sisiwerowero ama nonombuyagato, iikanon saanon mende kamaawonaga. Bodi mokoloowonaga me opo surunananon qaono laligowonaga, mono saanon mende kamaawonaga. Komuwombotiwaa toroko qaganon laligowonaga me manja qegi kazi koloonagato, mono saanon mende kamaawonaga. ³⁶ *Iikawaa qaaya ii Bunja Terenon kokaen oogita eja,

“Goo qagaajon ama umugawodeen kanain nunugi komuwonatiwaaajon mogi kema goman tinkeja. Lama unun nenkejuti, iikaanideen nonoojon romononkeju.”

³⁷ Qaa iikawaa so ama nonombuyagato, Kraistnon uujopaya ninisaano monini, iinon nanjon nonono lombo kuuya iikanon mono haamo ama otokorian maama laligowonaga.

³⁸ Iwoi mononon mono Kraistwaa uujopayanonga

* **8:36:** Ond 44.22

mendeema nonomambaajon amamaawaa. Ii hona toonaga moma yagojen. Koomunon me laaligowaa iwoiya monon mono mendeema nonomambaajon amamaawaa. Siwe gajoba me omejiilan yononon mono kamba kokaamba me kanagen nono mendeema nonombombaajon amamaawuya. Bersakon kawali ku-usungiwawo yononon ii amamaawuya.

³⁹ Euwaa euyanon me emuwaa emuyanon laligojuti, iyononon mono mendeema nonombombaajon amamaawuya. Anutunon ilawoila tosaana mon mokolorota ejuti, iyononon mono kaanagadeen Anutuwaa uujopaya iikanona mendeema nonombombaajon amamaawuya. Anutuwaa uujopaya iikanon mono Kraist Jiisas Ponana iwaanon asugiro ninisaano ii mojon. Kian.

9

Anutunon siinaa so Israel meweengon onono.

¹ Niinon Kraistwo qokotaan nama qaa qolonmologoya qaagoto, qaa hona toon mon jema. Un Toroyaa qaawaajon geja ambe qaana nanon jen kotiin uunanon sane nuro kokaen moma jejen: ² Niinon Juuda ejemba tosaana yonoo wosobirinoon nuro uunanon siimbobolo somata tetegoya qaa kokaembaajon momakejen:

³ Yononon niwo balon selenon Israel kanagesoga motoongo kolojonto, uugianon Kraistwo mende qokotaan lan laligoju. Niinon Israel nalaurunanon uugia meleembutiwaajon

aonronkejen. Anutunon yonoo qaagia gosiro neeno yonoo kitigia koloowe irona meleema noo qananon kokaen ubaatiwaajon mojen: Iinon nii Kraistwaanonga mendeema nono gere siawaa bunja koloomambaajon mojen.

⁴ *Yononon Israel tuun uutanon laligogi Anutunon unuano bunaya kolooju. Anutuwa qabunaya bosima akadamugiawo kolooju. Anutunon yonowo oyanboyan koloowutiwaa soomongo walaga ano gbilia ama Kana qaa onono. Kawaajon jiwowon jigonon uma Anutuwa waeya men mepeseenjeju. Anutunon kotumotueya seiwaatiwaa qaa somongoroti, iikawaa honanon koloowaatiwaajon mambo-makeju. ⁵ Yononon wanjalenana Aabrahambaa gbiliuruta yonoo esa meraurugiaga laligoju. Kraistnon yonoononga balon sele busu men eja kolooro. Kraistnon Anutunana koloon iwoi kuuya galen kono qata kaman tetegoya qaa mepeseenjebona. Qaa ii onanon.

⁶ Iikaana laligojuto, Israel kanagesononga koloon sein laligojoni, anana kuuya mono kilen Israel ejemba hona mende koloojon. Kawaajon Anutuwa qaayanon songiro esunanon kamakamaata koloonkeja me? Kaen jewonaga, ii qaa hona qaago. ⁷ *Aabrahambaa gbiliuruta yonoononga koloojoniwaajon ama kuuya anana mono Anutuwa meraboraangaga mende koloojon. Kaen qaagoto, Anutunon Aabrahambaaajon kokaen ijoro, "Aisakwaa

* 9:4: Eks 9.4 * 9:7: Jen 21.12

esameraurutanon mono goonon toroqen qaga bosima laligon ubuya.”

⁸ Qaa iikawaa kania ii kokaen: Aabraham-baa gbiliuruta balon ejemba silinon merabora koloonkejon, kuuya anono mono Anutuwa meraboraan mende koloojon. Kaen qaagoto, Anutunon qaa somongoro ejiwaa so koloonini, Anutunon mono nonoga moma nonono Aabraham-baa gbiliuruta hona koloojon. ⁹ *Somonogo qaa iikanon Aabrahambaan kokaen karo moro, “Gbani motoonogo tegoro kanon mombo kan giibe Saaranon mono meriawo koloowaa.”

¹⁰ Qaa kaen moro iwaanon iikaya kolooroto, iikanon mende tegoro. Iwaa gematanon Rebekawaanon kaanideen Anutuwa qaayaa so kolooro. Benana Aisak iinon embia ii koro muro merawoigara sunesune koloori. ¹¹ Sunesune yoronon goron uutanon rama mende koloon iwoi awaa me bologa mon mende aniti, Anutunon mono kamban iikanon mera iyoroononga mon iyanajon mweengoro. Iyanaa momo arenanon kotiin honawo koloon tegowaatiwajon ama koga mweengoro.

¹² *Iyanaa uusiinanon honawo koloowaatiwajon Rebeke kokaen ijoro, “Datanon mono kogaa welenqeke koloon newo baatanon laligowaa.” Anutunon kaen ijon nanamemengara ambaoraga iikawaa soyanon ii mende gosin oronoto, iyanaa siinagadeen otaan koga oono dataa somataya kolooro. ¹³ *Iikawaa qaaya ii Buna Terenon kokaen oogita eja, “Jeikob uunanon jopagon

* **9:9:** Jen 18.10 * **9:12:** Jen 25.23 * **9:13:** Mal 1.2-3

liligoweto, Iisoo (Esau) ii togon kazi ama mun liligowe.”

¹⁴ Qaa kawaajon mono nomaen jewonaga? Anutunon dindiŋa mende kolooja me? Iikaanŋa qaago totoon! ¹⁵ *Anutunon Mooseswaajon qaa kokaen ijerota eja, “Niinon mono neenaa siinŋa otaan mon moroga iima koboon kiankomumambaajon mojenj, iiga mono kiankomun munkejen. Mon morowaajon wosomomo ama mumambaajon jejenj, iwaajon mono wosona momakejen.” ¹⁶ Qaa kawaajon ama namo ejanon Anutu mende galen komakejato, iwoiwaa siinŋa moma amambaajon batogon bimbimgonagato, ii kilen Anutu mende uuguwaa. Anutu aŋo kalenmoriaŋaa so iwoi kuuya galen kono iwaa borianon eja.

¹⁷ *Anutunon faarao kimbaajon qaa ijoro Buŋa Terenon kokaen eja, “Neenaa qabuŋana jen seigi goman korebore sokombaatiwaajon mojenj. Kaen moma ku-usuna qendeembe asuganon asugiwaatiwaajon kuun gombe giinon asugina. Asugin laligon tuarenjen ama noma laligona mono haamo ama gombe.” ¹⁸ Qaa iikawaa so Anutunon iyaŋaa siinŋa otaan mon iima koboon kiankomumambaajon moji, ii mono kiankomun munkebaa ano mombaa uuta men gojomambaajon moji, ii mono men gojono yangisen koloonkebaa. Kian.

Anutuwaanon irinjonsoon ano kiankomu

* **9:15:** Eks 33.19 * **9:17:** Eks 9.16

19 Onoononga mononon noojona kokaen jenaga, “Kaen kolooro kuuya anana mono Anutuwaa uusiina tuarenjen ama mubombaajon amamaankejon. Kaen koloorogo Anutunon mono naambaajon toroqen jen nonomakeja?”

20 *Mononon kaen jenagato, balon eja gii mono moroga koloon Anutu tuarenjen ano angowowo ama munaga? Boroterenon mono iyanaa mokomokoloo Toya kokaen saanon mende jen mubaa, “Gii mono naambaajona tani koi kaana mokoloon nona?” 21 Monjon meme ejanon mono iyanaa ku-usun qaganon siina so gbakon meleema meweengon gbakon motoonggo kanoja koworanen morota morota menkeja. Tosia kamba so men gawon munkejon ano tosia akadamiawo ii mono korisoro kambananonadeen gawon munkejon.

22 Anutu mokomokoloo Tonananon mono kaanjadeen ama nonomakeja. Iinon irinonsoonja ejemba qendeema nonono ku-usuna iima mobombaajon momakeja. Kaen moma irina soono kazianon ejemba tosaana yonoo qagianon uro jojinon kondeema onomambaajon ama laligoro. Ii kilen irona uulanawodeen mende meleema ononoto, yonoojon ama siimbobolo mamaga moma mokosinon uugia meleembutiwaajon mamboma laligoro.

23 Kaanjadeen kalenmorianja inisaano kelemalen koloowaatiwaajon momakeja. Kaen moma ejemba akadamiya bunja qen aowombaa-

* 9:20: Ais 29.16; 45.9

jon meweenjon nononoti, anana mono niniima kobooro akadamuyawo asarinkejon. ²⁴ Anana kaanagadeen kaanja koloowombaajon nonoono. Juuda ejembagadeen qaagoto, waba kantria kantria ii kaanagadeen kaanja koloowutiwaajon onjoono. ²⁵ *Anutunonj iikawaa qaaya jerota geja-tootoo eja Hooseawaa terenonj kokaenj eja,

“Ejemba neenaa kanagesouruna mende koloonj laligogiti, niinonj mono ii onoombe neenaa kanagesona koloowuya. Tosianonj neenaa wombo alana mende laligogiti, iyonoojonj mono ‘Neenaa wombo alauruna,’ kaenjenj laligomaŋa.

²⁶ *Niinonj gomaŋ mombaa ejembaya yonoojonj kokaenjenj laligowe, ‘Onjo neenaa kanagesouruna mende laligoju.’ Kaenjenj laligoweto, ii mono balongianonj iikanonja onooma qagia kokaenjenj qamaŋa: Onjo mono Anutu laaligo Toyaa merabora-araŋa koloaju. Utequte kaanja koloowaa.”

²⁷ *Aisaianonj kaanagadeen Israel kanageso nonoojonj ama kokaenjenj sama jero, “Israel ejemba janjonana kowe sakasinjenj kaanja koloonaŋati eenj, ii kilenjenj nonoononja afaanjononj mono uunana meleenjenj hamo qenjenj nonombaa. ²⁸ Ponjonj gomaŋa gomaŋa kuuya ananaa qaanana ilinjenj alaŋ gosinjenj tegonjenj kitia kuuya meleema nonondaborowaa.”

²⁹ *Aisaianonj kaenjenjenj waladeenjenj qaa monjenj jeroti, iikawaa onjononj mono nonoononjenj kokaenjenj

* 9:25: Hoos 2.23 * 9:26: Hoos 1.10 * 9:27: Ais 10.22-23

* 9:29: Ais 1.9

kolooja, “Pon ku-usun kuuyaa Tonananon gbil-iurunana tosaan̄a mende injiima kobooro uugia melembuyagati een, balonananon mono Sodom kaan̄a meleeno kemero gere jenaga. Nononon mono Gomora ejemba kaan̄a tiwilaawonaga. Anutunon mono kaan̄a ama nononaga.” Kaen jero.

Israel kelemalelanon Anutu yangisen ama mun̄keju.

³⁰ Kawaajon mono nomaen jewonaga? Kantri tosonian Anutuwaa jaanon solan̄a koloowombaa gawon̄a mende kaparan̄ koma megiti, iyononon Anutuwaa jaanon solan̄anigi. Uugia meleema Anutu moma laarigi iikawaajon qaagia jen tegoro solan̄anin̄ laligoju. ³¹ Kaen laligojuto, Israel nononon solan̄a koloowombaa Kana qaa otaawombaaajon kaparan̄ koma laligon̄ kouma ii kilen̄ Anutuwaa jaanon mende solan̄aninin̄.

³² Iikawaa kania ii kokaen̄: Iyangiodeen̄ batogon̄ nanamemen̄ dindin̄a ama iikaan̄a kanon̄ solan̄a koloowombaaajon kaparan̄ koma Jiisas mende moma laarin̄ mugi. Iinon̄ jamo powowon̄ kaan̄a kolooji, mono iwaanon̄ ritatan̄gon̄ un̄juro osin̄ gema qegi. Iikawaajon solan̄a mende koloogi. ³³ *Iikawaa qaaya ii Bun̄a Terenon̄ kokaen̄ oogita eja,

“Iibu, Anutu niinon̄ mono aen̄ jamo mon̄ Zaion̄ baan̄anon̄ Israel tuun̄ uugianon̄ komowe yononon̄ iikanon̄ ritatan̄gon̄ kamaan̄ un̄juro gema qen̄kebu. Mon̄non̄ eja gereya powowon̄ kotakota ii moma laarin̄

* **9:33:** Ais 28.16

mubaati, iinonj mono kambanj monjonj iwaaajonj nama gamu mende mokoloowaa.” Kianj.

10

¹ Oo uumeleenj alauruna, niinonj neenaa Juuda kanagesouruna uugia meleembutiwaajonj awelegonjkejen. Anutunonj hamo qenj onjombaatiwaajonj uuna menj kululuunj yonjoojonj ama Anutu qama koolinj munjkejen. ² Yonjoo kanagianonj kokaenj eja: Yonjononj Anutuwaajonj uugere amakejuto, ii poumapou qaganonj amakeju. Yonjoo qaagia kaenj nanjonj jejen.

³ Anutunonj qaanana jenj tegoro solanjanijoni, iikawaa kania mende moma yagonj iyanjiodeenj batogonj solanja koloowombaaajonj kaparanj komakeju. Kaenj ama Anutunonj qaanana jenj tegoro solanjaniwombaaajonj jenjkeji, qaa iikawaa baatanonj mende kema osinj eenj tondu laligoju.

⁴ Kraistnonj anjodeenj Kana qaa otaadabororo. Nono tosianonj ii amamaanj Kraist moma laarinj uunana meleenjoni, iikaya mono Kraistwaajonj ama Anutuwaa jaanonj solanjanijonj. Kianj.

Anutunonj anana kuuya hamo qenj nonomambaajonj moja.

⁵ *Moosesnonj Kana qaa otaanj iikaanja kanonj solanja koloowombaa qaaya ii kokaenj oorota eja, “Kana qaa otaadaborowaati, iinonj mono kawaaajonj ama laaligo kotiga mokoloowaa.” ⁶ *Qaa kaenj ejato, uunana meleema moma laarininj Anutunonj qaanana jenj tegoro solanjaninjkejoni,

* **10:5:** Lew 18.5 * **10:6:** Dut 30.12-14

Moosesnoḡ kawaajonḡ qaa kokaenḡ jerota eja, “Uuganonḡ kokaenḡ romonḡonḡ jewabo: Eja morononḡ mono Siwe gomanonḡ unaga?” Ejembanonḡ ii Kraist wama kamaawaatiwaajonḡ lanḡ jegi. ⁷ Me “Eja morononḡ koomu gomambaa dutanonḡ keme-naga?” Ejembanonḡ ii Kraist wama koomunonḡga waabaatiwaajonḡ lanḡ jegi.

⁸ Kaenḡ jenḡ toroqenḡ kokaenḡ jero, “Buḡa qaa ii koriganonḡ qaagoto, mono goo buuganonḡ ano uuganonḡ eja.” Buḡa qaa ii moma laariwombaajonḡ eja. Nonononḡ qaa iikanonḡ ejemba uukuukuu menḡ onoma kokaenḡ jenḡ asarinḡ onomakejonḡ: ⁹ Anutunonḡ Jiisas menḡ gbiliro koomunonḡga waaro. Giinonḡ qaa ii uuwomboganonḡ moma laarinḡ je buu susuganonḡ “Jiisasnonḡ Poḡna kolooja,” kaenḡ jenḡ asugijani eenḡ, mono hamo qenḡ gono letomba.

¹⁰ Gii uuwomboganonḡ Buḡa qaa moma laarina Anutunonḡ qaaga jenḡ tegoro solanḡaniwa ano je buu susuganonḡ Jiisas jenḡ asugina hamo qenḡ gono letomba.

¹¹ *Buḡa Terewaa qaa monḡ kokaenḡ jegita eja, “Morononḡ ii moma laarinḡ mubaati, iinonḡ mono gamuya mende mobaa.” ¹² Anutunonḡ Juuda ejemba mende ninisoroonḡ kantri tosaanḡa mende sureenḡ onomakeja. Poḡn motoonḡgo iinonḡ mono kuuya ananaa Poḡnana koloonḡ so motoonḡgononḡ gosinḡ nonomakeja. Ejemba ii qama koolinḡkejonḡ, anana kuuya mono kotumotueya kelemalelenḡ nonomakeja.

* **10:11:** Ais 28.16

13 *Iikawaa qaaya ii Buṇa Terenoṅ kokaen eja, “Ejemba dakaya yoṅonoṅ Pombaa qata qama kooliwuyati, iinoṅ mono ii kuuya hamo qen oṅono letombuya.”

14 Ejembanon Pon mende moma laarin mun iwaa qata mono nomaen qama kooliwuyaga? Iwaa kania mende jegi mogiti, ii mono nomaen moma laarin mubuyaga? Mononon Buṇa qaa mende jen asariwaati een, yoṅonoṅ ii mono nomaen mobuyaga? 15 *Ejemba mon Buṇa qaawajon mende wasiwonati een, iinoṅ mono nomaen kema ii jen asarinaga? Iikawaa qaaya ii Buṇa Terenoṅ kokaen oogita eja, “Ejemba Buṇa qaa awaa men kankejuti, iyoṅoo kana otongia monin awaa soro kolooja.”

16 *Kaen oogita ejato, noo Israel kanageso hona yoṅonoṅ Oligaa Buṇa mende ten koma laligoju. Iikawaa qaaya ii gejatootoo eja Aisaianon kokaen ninijorota eja, “Oo Pon, nono Buṇa qaa jen seinin moronoṅ mono uuta meleema ii moma laarinagato?” 17 Qaa iikawaa so Kraistwaa qaaya jen seinin gejagianon kemero mogi momalaarianon mono iikaan koloowaa.

18 *Momalaari kaan koloowaato, kokaen qisin ononjen: Buṇa qaa iikanon mono Juuda yoṅoo gejagianon mende kemero mogi me? Qaago, ii mono mogi. Kawaa qaaya ii kokaen jegita Buṇa Terenoṅ eja,

“Qaa jegi qaagianon mono kema kan goman kuuya sokono. Ii gomanṅa gomanṅa eu emu

* 10:13: Joel 2.32 * 10:15: Ais 52.7 * 10:16: Ais 53.1

* 10:18: Ond 19.4

leelee iikanonj mogi.”

19 *Qaa iikawaa so Buḡa qaa mono mogito, mombo toroqenj kokaenj qisij ononjen: Israel ejembanonj ii moma asarigi me qaago? Moosesonj wala qaa kokaenj jero,

“Ejemba kanageso uumeleengiaa honja qaa niinonj ii hamo qen onombe onoo uugianonj mono iikawaajonj ama motoqoto koloowaa. Waba tuun poumapou laligojuti, iyonononj onjo unuugugi sili iikanonj mono Juuda onoo uugia kuuwe iringia soono uugianonj waabaa.”

20 *Aisaianonj mono kotiinj nama kokaenj jerota eja,

“Ejemba nii mende mongama noma lanj laligogiti, iyonononj mono nii mokolonj nonji. Ejemba noo kananaajonj mende qisij laligogiti, niinonj kaniana mono yonoojonj injisaambe iima mogi.”

21 *Yonoojonj kaenj jeroto, Israel nonoojonj qaa kokaenj ninijorota eja, “Ween so umugawodeen kanainj qootogo kanageso gejajuju koloonkejuti, onjo noononj kawutiwaajonj onjooma boro kaka koma laligowe gomanj tiinkeja.” Kianj.

11

Israel uutanonj uumeleenj tuunj melaa eja.

1 *Kawaajonj kokaenj qisijenj: Anutunonj iyanjaa kanagesoya gema qen nonono me qaago? Ii

* **10:19:** Dut 32.21 * **10:20:** Ais 65.1 * **10:21:** Ais 65.2

* **11:1:** Fil 3.5

qaago totoon! Niinon kaanagadeen Aabraham-baa gbilia mon koloonjen. Neeno Israel kanagesowaa tuun qata Benjamin iwaa uutanon laligojen. ² Anutunon waladeen iyanaa kanagesoya meweengon nononoti, nono mono mende gema qen nonono laligojon. Gejatootoo eja Elaijawaa (Eliawaa) sunduya ii Buɗa Terenon oogita eja. Iinon Anutuwwa jaanon Israel ejemba jen onoma qama kooliroti, onjo qaa batuya ii moju me qaago? Qaa ii kokaen, ³ *³“Oo Pon, yononon mono goo gejatootoo ejembauruga unugi komugi goonon simolon onoonon alataya alataya kondemondengi. Nii motoonjo nomesaogi laligowe kokomomola men emboma nuwombaajon joriju.”

⁴ *Kaen jeroto, Anutunon ii moma mono kokaen melema mun ijoro, “Gii geenodeen mende laligojanto, niinon eja 7,000 kaanjadeen sopa somonjon onombe neenaa buɗana koloon ben qolonmologoya Baal ii mende simin kuma mun giwo toroqen laligoju.” ⁵ Qaa iikawaa so kamba kokaamba kaanjadeen Anutuwwa tuun melaa eja. Anutunon kalenmorianaa so ejemba afaana meweengon nonono laligojon.

⁶ Kalenmoriananon mono nemun koma muro meweengon nonono. Nono nanamemen awaa ama men laligowonagati, iikawaajon ama mende meweengon nonono. Balon ejemba nanamemenananon nemun koma muro meweengon nononagati een, iwaa kalenmoriananon mono iwoi omya koloona.

* **11:3:** 1 Kin 19.10, 14 * **11:4:** 1 Kin 19.18

⁷ Kawaajonj mono nomaen jewonaga? Israel kanagesononj solanja koloowombaaajonj kaparanj koma laligogito, solanjaniwombaa kania ii mende mokoloogi. Yonononj qaagoto, Anutunonj tuunj melaa meweengonj nononoti, nonononj kalenja ii mokolonj solanja kolooninj. Tosianonj momo bologanonj uugia gojono eenj tondu laligoju.

⁸ *Iikawaa qaaya ii Buja Terenonj kokaenj oogita eja, “Gaonjaajaa laligogi Anutunonj ome mende somongoro uugianonj kemero koomuya koloogi. Iwoi iima kania iima kotowubotiwaajonj jaagia menj gooro umunj kono. Qaa gejagianonj moma moma asariwubotiwaajonj ii menj gojono. Kaenj tompinj laligonj kouma kambanj kokaamba kaanagadeenj eenj tondu laligoju.” ⁹ *Kinj Deiwidnonj iikawaa qaaya kokaenj jerota eja,

“Oo Anutu, yonononj jejelombanj oonj amanenj lanj aisoonkeju. Iikanonj mono mokolonj injiima singisonngogiaajonj moto ama onomba.

Mono iyanjiaa dungianonj ritatanjonj kamaanj unjuro ironja meleema onona siimbobolo mobu.

¹⁰ Oo Anutu, gii mono jaagia menj goona uunj iibombaaajonj amamaawu.

Mono ironja meleema onona qagianonj uma bimooro suulanj uunjonj laligowuya.”

Deiwidnonj kaenj gama kooliro.

Waba kantri yonononj Anutuwaa geria honja koloogi.

* **11:8:** Dut 29.4; Ais 29.10 * **11:9:** Ond 69.22-23

¹¹ Toroqen kokaen qisijen: Juuda kanageso hona yononon ritatanjon kamaan unjuro uugianon gojono awaa koloowombaajon amamaawuya me qaago? Ii mende amamaawuya! Kamaan unjuroti, iikanon mono Anutu moma kotowombaajon awelegowutiwaajon kolooro. Juuda kanageso hona yononon kana uugun kamaan unjuro waba kantri yononon kitigia koloon uugia meleema Anutuwaa bunaya koloogi. Kaen koloogiti, iikanon uugia kuuro kawaajon iringia soono uugia meleembutiwaa siijanon koloowaatiwaajon ama kaen kolooro.

¹² Juuda kanageso hona yononon kana songin kamaan unjuro kawaajon waba gomaña gomaña yononon oyanboyan koloowombaa kania mokoloogi. Ii mokoloon uugia meleema kotumotue utanon laligojuto, Juuda kanageso hona yononon tompin laligon Anutuwaa jaanon mende sokonju. Kanagen Juuda yononon kaanagadeen kuuya uugia meleembuya. Kaen kolooro Anutuwaa kotumotueyanon sein kelemalelen asuganon asugiwaa.

¹³ Niinon qaana koi Juuda onoojon qaagoto, waba kantri kanageso onoojon jejen. Niinon waba kantri onoonon wasiwasi eja aposol koloojenywaajon “Gawona qabunayawo kolooja,” jen kaen romonjojen. ¹⁴ Gawona ii mewe hona kolooro uugia meleemakejuti, neenaa Israel kanagesourunanon iikawaa bujuya mobutiwaajon kaparan koma awelegonkejen. Buju qaa iikanon motomotoon yonoo uugia kuuro kawaajon iringia soono uugia meleembombaa siijanon kolooro meleenji Anutunon hamo qen onombaa.

Gawona qabuŋayawo ii mono kawaajon ama waba kantri onjo batugianon menkejen.

¹⁵ Anutunon Juuda tuun gema nunuro iikawaa honanon mono kokaen kolooro: Waba kantria kantria ononon kitigianon koloogi Anutunon tawagia men unuano alauruta koloogi. Juuda kanageso hona yononon uugia meleengi Anutunon hamo qen onoma moma angon koma analin onombaati, iikawaa honanon mono koomunonga gbilin laligon kotiiwutiwaa so koloowaa.

¹⁶ Gbani jaayaqeqe gbilianon nene Anutuwaajon gosin ama korisoro anin soraaya kolooji een, gawombaa nembaneneya kuuya mono kaanagadeen soraaya kolooja. Gere tiitanon toroya kolooji een, borianon mono kaanagadeen toroya kolooju. ¹⁷ Juuda tuun ii Anutu iyaŋaanon oil gerega kolooja. Anutunon iyaŋaanon oil gere ii honabona men boria tosaŋa motoro kamaagi ano duuyaa oil gere boria men kan batugianon ano toroqen somariinkeju. Kantri tosaŋa onjo duuyaa oil gere kawaa so koloojuto, Anutunon kilen unuano kambaŋ kokaamba gere boria qaita mon yonoo batugianon laligon kotiiinkeju. Onjo mono Juuda tuumbaa oil gere tiitanonga nene apuya horon nen somariinkeju.

¹⁸ Onjo Juuda nonowo nanjuto, kilen Juuda nunuugun selegia men ububo. Selegia men ubuyagati een, mono qaa koi mobu: Kantri tosaŋa onjo gere boriagadeen kaan kolooju. Onjo tiinana mende bosimakejuto, nonoonon gere tiitanon mono onombosino nanju.

¹⁹ Qaa kokaen jewuyaga, “Anutunon anana iyanaa gere batuyanon ama nonombaatiwaajon ama gere boria ii koto ro kamaaro tintina kolooro.” ²⁰ Qaa ii honaga. Anutunon Juuda ejemba uugia mende meleema moma laarigitiwaajon ama koton onono kamaagito, onono mono momalaarigianon rindangon onono zen nanju. Kaen nama jaba-arambaran mende men awelegon laligowuto, mono kokaen kamaan unuwabotiwaajon sombugia moma laligowu: ²¹ Anutunon anaa geriaa boria hona mende injiima koboon Juuda kanageso koton ononoti een, onono mono “Saanon niniima koboo waa,” kaen jewubo. Een kaana romongon tondu laligowubo. ²² Kawaajon waba kantri onono Anutu waa kania romongon kokaen jewuya, “Juuda ejemba kana songin kamaan unuroti, Anutunon iikawaa irona meleema mono onanon geriawo ama onomakejato, anana qeeango Toyawo qokotaan nanin men qeangon nonomakeja. Iwo mende toroqen nambonati een, mono kantri tosaana nono kaanagadeen koton nonono kamaawona.”

²³ Kaen saanon jewuyato, Anutunon ejemba kana songigiti, ii kaanagadeen saanon kotiin gere batuyanon mombo toroqen onombaa. Kawaajon Juuda kanageso yononon yangisenjia mesaon uugia meleembuti een, ii mono saanon Jiisaswo toroqen onombaa. ²⁴ Anutunon onono duuyaa oil gere kanona koton onoma komakoomowaa kania uugun oil gere qaita mombaa batuyanon ama toroqen onono. Kantri tosaana onono kaana ama ononoti een, iikawaajon iyanaa gere boria hona

Juuda kanageso honja ii mono afaanjon unuama siinanon iyanjaa oil geriaa batuyanon ama onono mombo toroqewuya. Kianj.

Anutunon Israel kuuya kiankomun nonomambaajon moja.

²⁵ Oo uumeleen alauruna, onoangiaa momakooto qaganon lan laligowubotiwaaajon mono qaa aasangoya mon inisaambe moma asariwutiwaajon mojen. Qaa ii kokaen: Momo bologanon Israel kanagesowaa bakaya mon yonoo uugia gojono laligojuto, kamban tetegoya qaa yangisen mende toroqen laligowuya. Qaagoto, wala waba kantri yonoononga kelemalelen yononon uugia meleema Anutuwaabentoton uutanon koubuya. Kaen anji Anutunon jangogia iiro sokombaati, kamban iikanon Juuda kanageso nonoo yangisen kambananon tegoro kuuya uugia meleembuya. ²⁶ *Uugia meleengi Anutunon Israel kanageso kuuya hamo qen onono letombuya. Iikawaa qaaya ii Bunja Terenon kokaen oogita eja, “Hamoqeqe Toyanon mono Zaion baanonga asugin Jeikob tuun nonoo nanamemenana anjonjayawo ii koma konjoratiwaa.

²⁷ *Anutu niinon singisongogia koma konjoratin oyanboyan mokoloowutiwaajon soomongo arena ii yonowo ambe motoon laligowona.”

Qaa kaen eja.

* **11:26:** Ais 59.20 * **11:27:** Jer 31.33-34

²⁸ Juuda kanageso honja yonononj Oligaa Buna gema qej Anutuwaa kereuruta koloogitiwaajonj kantri tosaanja onononj kitigianonj Anutuwaa alauruta kolooju. Kaenj koloojuto, Anutunonj Israel wanjaleurunana meweengonj ononotiwaajonj Juuda nonononj mono toroqenj wombo alauruta honjabonja koloojonj. ²⁹ Anutunonj ejemba moroga meweengonj onooma kalenj onomakeji, qaa ii mono mombo uuta meleeno utegowaatiwaa so qaago. ³⁰ Waba kantri onjo kaanagadeenj wala Anutuwaa jeta mende tenj koma tondu laligogito, Juuda kanageso honja yonononj yangisenj koloogitiwaajonj ama Anutunonj onjo kiankomunj onono letonji.

³¹ Juuda kanageso honja yonononj kambanj kokaamba Anutuwaa jeta qotogonj tondu laligonj koujuto, onononj letongitiwaajonj ama Anutunonj Juuda kanageso nono kaanjadeenj kambanj kokaamba kiankomunj nonomambaaajonj moja. Waba kantri onononj uugia meleema letonji kawaa silianonj uugia kuunkeji, iikawaajonj yonononj mono kaanjadeenj afaanjonj uugia meleema kiankomuya buna qej aowuya.

³² Ejemba kuuya anana Anutu qotogonj lanj laligoninj qaa qootogonana mokolonj gbadoonj nonono. Korebore kiankomunj nonombaatiwaajonj ama kasanonj gbadoonj nonono. Kianj.

Anutu mepeseenj onjsaa rii kokaenj qamakejonj:

³³ *Anutu kalenmorianjaa kowianonj mono somata qatawo kolooja. Mangaa siita, momoya

* **11:33:** Ais 55.8

mono kemekemeta tetegoya qaa. Momakootoy-anonj nunuugunj uuta somata kolooja. Iinonj qaanana gosinj jenj tegonjkeji, nonononj ii kuuya jenj asarinj tegowombaajonj amamaawonja. Laaligonanaa kana arenjonjkeji, iikawaa kania mono moma gosinj mokoloonj tegowonjatiwaa so qaago.

³⁴ **“Pombaa uu kononjaa arenja ii ejemba kuuyanonj moma yagowombaajonj amamaanj laligonj kouninj. Monjonj gejanono qaa mubaatiwaa so qaago.”*

³⁵ **“Balonj ejemba kalenj angunjkejonto, iwo kaenj ambombaajonj amamaanj laligonj kouninj.*

Iwoi muninj kitia mende meleema nonono saanonj sokoma muja. Iwoi monj era nonombaatiwaa kiti mubombaajonj amamaanjkejonj.”

³⁶ **Ii kokaembaajonj amamaanjkejonj: Iinonj iwoi kuuyaa Toya koloonj wanjaleya kolooja. Iinonj iwoi kuuya nemunj kono kolooro. Ii iyanjaa akadamuya mokoloonj mubaatiwaaajonj ama kolooro. Kawaaajonj anana gabunjaya mepeseeninj tetegoya qaa akadamuyawo enj uma ewaa. Qaa ii onjanonj.*

12

Laaligonana nomaenj laligoninj Anutuwaanonj sokombaa?

¹ Oo uumeleenj alauruna, Anutunonj kaenj kiankomunj nononotiwaajonj niinonj mono uugia

* **11:34:** Ais 40.13 * **11:35:** Job 41.11 * **11:36:** 1 Kor 8.6

kokaen kuun ononjen: Ono mono kiankomuya ii uu kononjianon romonjon kawaa so kitia meleema mun waeya men mepeseen laligowu. Kaanagadeen onoangiaa sele busugia ii Anutuwaa kotin nandunga ambu. Kaen ambuti een, ono mono gbilin soraaya koloogi Anutunon nandungia ii iiro sokono siin momakebaa.

² Wala namowaa nanamemen bologaa arena otaan laligogito, kaban kokaamba iikaana mono mende toroqen amakebu. Kaen qaagoto, mono uumomogianon gbiliro letoma laligowu. Kaen laligon Anutunon onoojon siin nomaen moji, ii mongama saanon kotiin gosin mokoloowuya. Ii mokolon iikawaa so amakebuti een, mono kana awaa otaagi sokoma muro akadamugiawo kolonkebuya.

³ Sisau tondu laligowubotiwaaajon qaa mon jema. Anutunon kalenmorian nono iikawaa qaganon nama kuuya onoojon kokaen injojen: Ono mono onoangiaajon mogi uuta mende koloowato, motomotoon ono mono tororo moma koton aon laligowu. Anutunon momalaari nonono iikawaa hona kolonkejiwaa so mono onoangia gosin aon iikawaa so qaa jen laligowu.

⁴ *Iikawaa kania ii kokaen: Sele busunananon motoonngo koloojato, sele busu kitinana ii mama. Kitia kuuya yononon gawon motoonngo iikayadeen mende menkeju. ⁵ Iikawaa so uumeleen ejemba anana kaanagadeen mamaga laligojonto, kilen Kraistwo qokotaan nama sele busu kaana hona motoonngo koloojon. Motoonngo

* **12:4:** 1 Kor 12.12

kolojonto, anja anja nonononj mono toroqen aon motoonj gawonj meninj sokono nanjonj.

⁶ *Anutunonj kalenjmoriana nononotiwaa so gawonj memewaa momo kalenj morota morota bunja qen aonj laligojonj. Monjonj gejatootoo gawombaa momo kalenja bunja qen aoji eenj, iinonj ii mono gawononj amakeba. Momalaarianonj rindanonj munkejiwaa so gawononj ama Anutuwaa qaaya jenj laligowa.

⁷ Mombaajonj welenqeqe gawombaa momo kalenja muroti eenj, iikawaa so mono tosaanja pondanj ilaanj onoma laligowa. Mombaajonj boi qaqazu gawonj mewaatiwaa momo kalenja muroti eenj, iinonj mono membiriqembiria qaa pondanj tosaanja kuma onoma laligowa.

⁸ Mombaajonj uu nanjonanjo gawombaa momo kalenja muroti eenj, iinonj mono pondanj kaparanj koma ejemba uugia kuunj nanjon onoma laligowa. Tosianonj iwoiwaajonj memeqemeanj menj amamaagi mombaajonj ii nanjon onombaatiwaa momo kalenja muroti eenj, iinonj mono kongbaraya qaa pondanj nanjon ilaanj onoma laligowa. Mombaajonj galenkonkonj gawombaa momo kalenja muroti eenj, iinonj mono zenj nama tosaanja galenj koma onoma laligowa. Mombaajonj uujopa gawombaa momo kalenja muroti, iinonj gawonj ii mono korisoro qaganonj menj laligowa. Kianj.

Uujopawaa kania ii tororo otaawu.

⁹ Mono gbingbaonj mesaonj tororo uujopa ama aonj laligowu. Bologna sisia menj gema qen

* **12:6:** 1 Kor 12.4-11

lalogowu. Awaawaajon ama onono iikanon mono qokotaan lalogowu. ¹⁰ Uumeleen alaurugia ii mono gumbonjonjon qaganon ama onoma tororo jopagon aon lalogowu. Goda qen aowombaa-jon kaparan komakejuti, iikanon mono awelegon mepeseen aon lalogowu.

¹¹ Uugianon mono mende sologon looriwato, qama kooligi Unq Toroyanon inaan onono geregerenon nama Pombaa gawon men lalogowu.

¹² Mono oyanboyan mokoloowonatiwaajon mamboma jejeromonromon ama korisoro qaganon lalogowu. Kakasililin moma mono mokosinjon lalogowu. Mono pondan nama Anutu qama koolin lalogowu. ¹³ Anutuwaa ejemba soraayanon iwoiwaajon amamaajuti, ii mono ilaan onoma lalogowu. Mono ejemba koma horon onoma motoon rama nembanene nen korisoro amakebu.

¹⁴ *Sisiwerowero ama onomakejuti, ejemba ii mono mende qasuaan onombuto, mono Anutu qama kooligi kotuegon onomakeba.

¹⁵ Aisoojuti, iyonowo mono ilaan onoma aisooowu. Saajuti, iyonowo mono ilaan onoma saabu. ¹⁶ *Mono uumotoon ama aon luaenon lalogowu. Onoangiaajon mono mende mogi uba. Jaba-arambaran mende ambuto, ejemba kamaanqegeta mono ala men onoma lalogowu. Onoangiaajon mogi momakooto ejembaga laligojutiwaa so mende koloowa.

¹⁷ Jena jewe, nuna guwe, ana ambe ii mono mombaajon mende ambu. Ejemba kuuyanon

* **12:14:** Mat 5.44; Luuk 6.28 * **12:16:** Gba 3.7

sili tosaaja yonoojona mogi nanamemen awaa koloojuti, ii mono kaparan koma men laligowu. ¹⁸ Iwoi mombaajon osiqosi mende anjuti, mono kotikotii en ononjiwaa so kaparan koma ejemba kuuya yonowo luaenon laligowu.

¹⁹*Qaa mon ii Buja Terenon kokaen oogita eja, “Niinon mono bologaa kitia meleembe qagianon ubaa. Ii noo gawonga. Pon niinon kaen jejen.” Kawaajon wombo alauruna, onoangio mono bologaa irona mende meleembuto, ii Anutuwaajon mesaogi irina soono iwaa kitia meleema metogon onombaa.

²⁰*Kawaajon ii onoangio mende meleembuto, Buja qaa koi mono otaan laligowu, “Kereganon nenewaa komuji een, ii mono nene wagiwa. Goo kereganon apuwaajon moji een, ii mono apu muna newa. Kaen ama goonon sili awaa iikanon mono uu kuun muna gamuya moma mesaonaga.” Qaa ii mono otaan laligowu. ²¹ Mononon sili bologa iikanon haamo ama gombaboto, geenjo mono sili awaa ama iikanon haamo ama mun silia bologa ii kolonaniwaga. Kiaj.

13

Gawman yonoo qaa baagianon kema ten koma laligowu.

¹ Gawman mon ii ajodeen mende kolooroto, Anutu, ku-usun Toya iinon mono gawman kuuro iikawaa so Somatananaa ku-usun qaganon nama galej koma nonomakeju. Jenkooto gawombaa kondomondooya ii Anutu. Kawaajon onjo kuuya

* **12:19:** Dut 32.35 * **12:20:** Gba 25.21-22

mono onjoangiaa gawman yoŋoo qaa baatanon kema laligowu. ² Kania kaen moju tiwaajon ama monon jenkooto galen yoŋoo ku-usungia qetanji, iinon Anutunon laaligowaa arenja anoti, mono ii qetanja. Jenkooto Toya qetanjuti, Anutunon iyoŋoo qaagia jen tegon ironja meleema onono lombo mokoloowuya.

³ Galenkonkon yoŋonon ejemba nanamemen bologa amakejuti, ii kee momo ama onomakejuto, awaa amakejuti, ii iikaanja mende ama onomakeju. Kawaajon galen ku-usungiwawo yoŋoo keega momambaajon mojan me qaago? Ii mende momambaajon mojan eeŋ, mono nanamemen awaa ama men laligona mepeseen gomakebuya.

⁴ Gawman yoŋonon mono Anutu welenja qen mun men qeangon gombombaaajon moju. Kaen moju tiwaajon ejemba bologa koloojuti, mono iikawaa ironja meleengi qagianon uro lombo mobutiwaajon nanju. Anutuwaa welenqeaturuta koloogi goondomombaa soo somata ononoti, ii eeŋ toton mende men laligoju. Kawaajon iwoi bologa anjan eeŋ, mono toroko moma laligowa. ⁵ Lombo qagianon ubabotiwaajon mono gawman jegia ten koma laligowu. Kawaajonadeen qaagoto, Anutuwaa jaanon kaangadeen sokombaatiwaajon mono kaen amakebu. Mende ten konji Anutuwaa irinja soono jero uu konongianon kaen mogi uugianon boliwabotiwaajon mono kaangadeen gawman yoŋoo qaa baatanon kema laligowu.

⁶ *Gawman yoŋonon mono Anutuwaa gawon

* **13:6:** Mat 22.21; Maak 12.17; Luuk 20.25

bakaya moŋ meŋ iikanonŋ zeŋ nama galenŋ koma onŋomakeju. Gawonŋia ii mewutiwaajonŋ onŋononŋ mono ilaanŋ onŋoma takis kaanŋagadeenŋ amakeju. ⁷ Gawmambaa takis ama kotinŋ kania kania dawi onŋombutiwaajonŋ jenkejuti, ii mono kuuya iikawaa so onŋomakebu. Gawmambaa takis kania kania kuuya onŋoma komuniti gawonŋ ii mono tororo meŋkebu. Gawmambaa gawonŋ meme ejemba yonŋoojonŋ mono qaŋabunŋabuŋa ama goda qeŋ onŋomakebu. Kianŋ.

Kamban somatanonŋ dodowiro mono jopagonŋ aonŋ laligowu.

⁸ Kaenŋ ama mombaanonŋ tosa moŋ onŋowo mende ero laligowu. Kilenŋ onŋoo tosaŋia mo-toonŋo ii kambanŋ so kokaenŋ eja: Onŋo mono uunonŋ jopagonŋ aonŋ laligowu. Moŋnonŋ tosaŋa jopagonŋ uukalenŋ ama onŋomakeji, iinonŋ mono Kana qaa otaadaboronŋkeja.

⁹ *Jenŋkooto qaa waŋa ii kokaenŋ, “Geenŋa jopagonŋ aonŋkejanŋ, iikawaa so mono tosaŋa kuuya jopagonŋ onŋomakeba.” Qaa kawaa uu-tanonŋ jenŋkooto qaa koi kaanŋa eju, “Serowilinŋ mende amba,” “Ejemba moŋ mende qena komuwa,” “Yonŋoro mende mewa,” “Iwoiwaajonŋ mono mende koposonŋgowa.” Ii ano jenŋkooto qaa tosia kuuya ii mono qaa waŋa iikawaa newoy-anonŋ kolooju.

¹⁰ Ejemba moŋ jopagonŋ mujanŋ eenŋ, iwaa-jonŋ mono iwoi bologa moŋ mende ama muba.

* **13:9:** Eks 20.13-15, 17; Dut 5.17-19, 21; Lew 19.18

Kawaajon uujopa ama iikaanja kanon mono jenkooto qaa korebore ten koma otaankejan.

¹¹ Kamban kokawaa kania moma kotojutiwaajon mono nanamemen kaanja ama men laligowu. Wala Kraist moma laarin uunana meleeniji, kamban iikanondeen kanain laligon kounin Ponon metogon nonono Siwenon ubonati, iikawaa kambananon mono kosere kadaboroja. Kawaajon on gaon ejuti, iikananja uugia tooro waabutiwaa kambanja mono kaja. ¹² Gomantiina koriga laligonin ween jaaya jililingon kouro asarimambaajon anja. Kawaajon pangamambaa nanamemen ii mono koma konjoratigi kamaaro asasagaa manja qewonjwaa akadamuya ii mono men konji kemero nambanja.

¹³ Asasagaa uutanon laligojonjwaa so mono nanamemen soraaya ama men laligowonja. Tosianon jejelomban paati ama baanon nenkejuti, iikaanja nen apu kotiga nen elonkalon amakeju. Sero nambonambon ama lan emba yongoro horonkeju. Juma deema angowowo ama kisooma aon uunon junjun moma gema qen aonkeju. Nanamemen kaanja ii mende sokonja. ¹⁴ Uuselewaa siingara kombombanja bologanon gbilin waagi yoroo siingara ten koma onombotiwaaajon ii mono geja mende ama romongon onomakebu. Kaen qaagoto, Pon Jiisas Kraistwaa nanamemenanon mono tiwo sumangia kolooro ii maleku kaanja mouma aon laligowu. Kian.

14

Ala looloria ii mende jen oŋoma laligowu.

¹ *Mombaa momalaarianoŋ looloria kolooro ii mono kalaŋ koma koma horoŋ muŋ laligowu. Iwo aminj moma jenonkooli qaa kolooro kawaajoŋ kesa-awaraŋ mende amakebu.

² Tosianoŋ momalaarigiaa so nembanene kuuya saanoŋ nenkejuto, tosaŋa yoŋoo momalaarigianoŋ looloria kolooro nene piapiyagadeeŋ nenkeju. Ugianoŋ tilowabotiwaajoŋ uuwoi ama oro tando lopiombaa nanduŋ aŋa ii sisia meŋ logoyagadeeŋ iyaŋa ooŋ nenkeju. ³ Nembanene kuuya nenkejuti, iinoŋ mono alaurugia logoyagadeeŋ nenkejuti, ii jejewili mende ama oŋomakebu. Anutunoŋ alaurugia nembanene kuuya nenkejuti, ii kaŋagadeeŋ “Sokonju,” jen kalaŋ koma oŋomakeja. Kawaajoŋ logoyagadeeŋ nenkejuti, oŋonoŋ mono alaurugia yoŋoo qaagia mende jen tegowu.

⁴ Giinoŋ mono moroga koloŋ mombaa welenqe qeya jen tegoŋ munaga? Iinoŋ mono aŋaa toyaa jaanoŋ qaayaa kitia jero gosin jen tegoro sokono nambaa me lombo qaganon uro kamaawaa. Poŋonoŋ mono kotiin boŋ qeŋ nambaatiwaajoŋ nanŋon muŋkebaa. Kawaajoŋ mono saanoŋ boŋ qeŋ nambaa.

⁵ Tosianoŋ weeŋ kuuyaajoŋ romoŋgogi tanigia ororoŋ ejuto, tosianoŋ weeŋa weeŋa gosin weeŋ mombajoŋ mogi uro qaita moŋ kolooro weeŋ tosianoŋ iikawaa newoyanoŋ

* **14:1:** Kol 2.16

hoŋa toontoŋa kokaen injiŋoŋ: Ejemba korebore oŋo mono noo jaasewananoŋ simiŋ kuma jegianoŋ Anutu nii mepeseen nombu.”

¹² Qaa kawaa so anana kuuyanoŋ mono iyaŋa iyaŋa nanamemenanaa sundunana ii Anutu iŋoŋ jeŋ asariniŋ gosiŋ nonombaa. Kian.

Moŋnoŋ ritataŋgoŋ kamaaŋ qewaatiwaajoŋ romoŋgowu.

¹³ Kawaaŋoŋ mono mende toroŋeŋ jeŋ bolin aŋoŋ qaagia mende jeŋ tegowu. Uumeleen alaurugia yoŋoo kananŋoŋ ritataŋgoŋ kamaaŋ uŋuwabotiwaajoŋ iwoi moŋ mono mende amakebu. Kawaa qaaya mono kaparaŋ koma jeŋ somoŋgowu. ¹⁴ Nembanene iwoi moŋnoŋ aŋa siri aŋgoŋjorayawo mende koloojato, ejembanŋoŋ iwoiwaajoŋ mogi aŋgoŋjorayawo kolooji, iyoŋooŋoŋadeeŋ ii aŋgoŋjorayawo kolooja. Niinoŋ Poŋ Jiisaswo nama qaa ii moma kawaaŋoŋ uuwoi moŋ mende mojeŋ.

¹⁵ Anutunoŋ nembanene kuuya hamo qeŋ tegoro soraaya koloojuto, kilen alaurunana toŋianoŋ qizimizingia ama oro toŋia mende neŋkeju. Kraistnoŋ yoŋooŋoŋ ama komuroto, toŋaŋa oŋonoŋ mono naambaajoŋ oro neŋ iikaŋa kanŋoŋ yoŋoo uugia meŋ bolinkeju? Iikaŋanoŋ oŋoŋgiaa aingia otaagi uumeleen alaurugianoŋ kawaaŋoŋ wosobiri mokoloŋkejuti, iikaŋanoŋ uujopawaa kana ii mende toroŋeŋ otaŋkeju.

¹⁶ Momo awaa eŋ oŋoŋjato, iikawaa qaganŋoŋ nanamemeŋgianoŋ tondu aŋgi toŋianoŋ kawaaŋoŋ qaa sologeŋ jeŋ jeŋ oŋomakeju.

Kaen ambubotiwaajon mono galen men aon laligowu. ¹⁷ Naa nenega newonati ano naa apuga newonati, iikanon Anutuwaa bentotonaa aiweseya mende kolooja. Iwoi iikanon mono kamaanqeqeta kolooja. Iwaa bentoton uutanon laaligowaa hona ii kokaen: Una Toroyanon inaan nonono nanamemen dindina otaanin luae qen nonono aisoon laligojon. Iikanon mono mungeja kolooja. ¹⁸ Daen yononon kaen ama Kraistwaa welen qenkejuti, iyononon mono Anutuwaa jaanon sokongi ejembanon qaagia mogi sokoma onomakeja.

¹⁹ Kawaajon mono luae qen aonin uumotoononon seiwaatiwaajon kaparan kombona. Iikaana kanon mono uunana meagon men kotiin aowona. ²⁰ Anutunon nembanene kuuya hamo qen tegoro soraaya kolooju, ii mojonto, monon oro me nene mon nero aliaa uutanon kawaajon boliro uugereya asugiro singisongowo kolooji, iikanon mono mende sokonja. Monon tosaana yonoojon mende romonjon iyanajonadeen moma tondu neji, iinon mono kaanagadeen singisongowo koloowaa. Kawaajon Anutunon yonoo uugianon gawon meroti, tosaana ononon mono gawona awaa ii nenewaajon ama mende men boliwu.

²¹ Kawaajon uumeleen alaurugia yonoojon ama orowaa singi laligon wain apu ii mende nen laligowu. Iikaana kanon mono motoon men qeangon aowuya. Kaanagadeen uugianon iwoi-waajon boliro singisongowo koloon loorinaga, ononon ii mende ambu. Kaen mono motoon

menj qeangonj aowu. ²² Kesa-awaranj qaawaa momalaaria kaenj me kaenj enj gonji, ii mono Anutuwaa jaasewanonj anjonj koma laligowa. Monjonj qaa mombaajonj “sokonja,” jenj iikanonj qokotaanj moma kotiinj kawaajonj iyanja mende jenj tegonj aoji, iinonj mono simbawonjowo kolooja.

²³ Ii me woi momalaari qaganonj mende nama amakejoni, ii kuuya mono singisonjo kolooja. Kawaajonj monjonj nene mombaajonj uuwoi ama kilenj ii neji, iinonj mono singisonjo ambaa. Momalaari qaganonj mende nama nejiwaaajonj Anutunonj mono iwaa qaaya jenj tegoro osinj lombo mokoloowaa. Kianj.

15

Mono Kraistwaa roromonjgoya otaanj laligowu.

¹ Momalaarinananonj kotakota kolooji, anono mono ananaajonjadeenj lanj aisoonj ananaa ainananonj laligowombo. Tosaanja yonjoo momalaarigianonj looloria kolooro kokobimbinonj kana uugunj tororo mende otaanjkejuti, anana ii uujopa ama onjoma lombogia bosimbutiwaajonj ilaanj onjombonja. ² Anana motomotoonj mono alaurunananonj qeangowutiwaa so romonjonj ilaanj onjmakebonja. Kaenj ama onjoma uugia meagogi kotikotii mokoloowuya. ³ *Kraistnonj kaanagadeenj iyanjaajonjadeenj iyanjaa aijnonj mende aisooroto, Bunja qaa kokawaa so ama mugi laligoro, “Ejemba qaa tokoronkota jenj gii jenj gomakejuti, iyonjoo qaagianonj mono nuro siimboboloya momakejenj.” Qaa kaenj eja.

* 15:3: Ond 69.9

⁴ Anutunon ananaajon siija kokaen momakeja: Anana kaparan koma kotiin nama Buja Tere weenjonin uunana nangoro iikaana kanon oyanboyan koloowombaaajon mamboma jejeromonromon ama laligowon. Kawaajon Buja qaa kuuya eenanon oogiti, Anutunon mono iikawaa so kuma nonomambaaajon moja. Iikawaajon ii oogita eja. ⁵ Anutunon mono iyanon uugia nangoro saanon kaparan koma kotiin nambu. Iinon mono Unaya onono inaan onono batugianon uunon somongon aon Kraist Jiisaswaa roromongoya otaan laligowu.

⁶ Kaen laligon saanon uumotoon qaganon buugia mindirin Anutu, Ponana Jiisas Kraistwaa Manja ii mepeseen laligowu. Anutunon ononon kaan ama laligowutiwaajon momakeja. Kian.

Oligaa Bunanon kantri tosonian kema karo.

⁷ Kraistnon onon moma anjon koma kalan koma onomakeji, iikawaa so onon mono kaanagadeen kalan koma aon laligowu. Anutuwaa qabunayanon seiwaatiwaajon mono kaen ama laligowu. ⁸ Niinon qaa hona koi jema: Anutunon qaaya qaaya Juuda kanageso nonoo wanjaleurunana yonoojon jen somongoroti, iikanon honawo koloowaatiwaajon moro. Kawaajon Kraist wasiro Anutuwaa Buja qaa onanon kotiiwaatiwaajon ama Juuda nonoo batunananon kamaan welen qen nonoma laligoro. ⁹ *Juuda nono welen qen nonoma laligoroto, kantri tosaanon yononon kaanagadeen iwaa kiankomuya moma kawaajon Anutu

* 15:9: 2 Sml 22.50; Ond 18.49

mepeseen laligoju. Kawaa qaaya ii Buᅇa Terenon
kokaen oogita eja,

“Kawaajon niinon kantri tosaanᅇa
yonoo batugianon laligon mepeseen
goma qabuᅇaganon seiwaatiwaa rii
qamakemaᅇa.”

10 *Kawaa qaaya mon ii kokaen jen oogita eja,
“Anutunon Juuda nono meweengon nonono
kanagesoya koloon aisoᅇkejon. Kantri
tosaanᅇa onᅇ mono nonowo toroqen aisoᅇ
otokorian maama laligowu.”

11 *Kawaa qaaya mon ii kokaen,
“Waba kantriwaa tuun kuuya onᅇ mono Pon
mepeseen laligowu. Goman so laligojuti,
onᅇ mono kuuya ‘Anutu dangisen!’ jen rii
qama laligowu.”

12 *Gejatootoo eja Aisaia iinon kaanᅇagadeen
kawaa qaaya kokaen jerota eja,

“Gere tiitanonᅇa unjuta juma waaji, iikaanᅇa
eja qata Jesi iwaa gbilinonᅇa mon koloon
ejemba goman so galen koma onᅇmbaa.

Kaen ama onᅇono namowaa kanageso ku-
uya yononon ilaan onᅇmbaatiwaaajon mam-
boma jejeromonromon ama laligowuya.”

Qaa walaga kanon mono kamban kokaamba
honᅇowo koloonkeja.

13 Unᅇa Toroyaa esuᅇanon mono nanᅇon
onᅇono jejeromonromonᅇianon kotiin powowon
koloowaatiwaaajon mojen. Kawaajon
jejeromonromon Toya Anutu iinon mono luae

* 15:10: Dut 32.43 * 15:11: Ond 117.1 * 15:12: Ais 11.10

qen onoma korisoro kuuya kanon uugia menj saa qewaa. Kaen qama kooliwe saanon Anutu moma laarin mun oyanboyan mokoloowombaajon mamboma jejeromonromon ama laligowuya. Kian.

Qaa kotakota ii nomaembaajon oojen?

¹⁴ Oo uumeleen alauruna, neeno onoojon kokaen moma kotijen: Ono mono tompin mende laligojuto, Anutunon iwoi kuuya awaa ii uugianon ano saa qero momo kania kania mokolon iikanon saanon qambanmamban qaa kuma aowonatiwaa so kolooju. ¹⁵ Kaen koloojuto, kilen qaa ii duduuwubotiwaajon moma yonoo kanagia ii mombo koma gbilin ononjen. Anutunon kalenmorian nono iikawaa qaganon nanjenywaajon mono awasanaka qaganon qaa kotakota tosaana on ononjen.

¹⁶ Kawaa kania kokaen: Anutunon waba kantri ononon uugia meleengi Unj Toroyanon menj so-rain onono soraaya koloowutiwaajon momakeja. Wala siimolon oogi kaasoyanon uro Anutunon aisoonkero, iikawaa so kamban kokaamba Anutunon ejemba goman so bunaya koloogi injiima aisoomambaajon awelegonkeja. Kawaaajon Oligaa Bunaya kantri tosaana yonoo batugianon jen seimambaajon jen gawon qananon ano iikawaa so uuwaa gawon galen koloon Kraist Jiisaswaa welen qenkejen.

¹⁷ Kawaaajon Kraist Jiisaswo qokotaan nama Anutuwaanon gawon mewe qabun nono selen menj uma awasanaka nanjen. ¹⁸ Kraistnon kantri tosaana yononon Anutuwaa jeta ten

kombutiwaajon moma sololoon kuun nomakeji, iikanon mono nemun koma nono qaana jen nanamemena amakejen. Qaa tosia lan jen seiseiwaa awasankakaya ii mende en nonja.

¹⁹ Unja Toroyaa ku-usunanon mono nemun koma nono angoletto aiwese ku-usungiwawo asugigi. Niinon Jerusalem siti mesaon kantria kantria liligon kema kema Yuropwaa sitia mon qata Ilirikum kanon keube. Kaen balon so liligon Kraistwaa Oligaa Buna ii jen asarin onondaborowe.

²⁰ Monjon tando komoro monjon kan anaa miria iikawaa qaganon men mono qaayawo koloowaa. Iikawaa so monjon Kraistwaa qaayanon momalaariwaa tando komodabororo nanoti, niinon mono kan iwaa tando qaganon rindanon nama uugia toroqen meagon men kotiin onomambaajon togon laligowe. Uuwaa gawon mutuya men kanon akadamuna mokoloomambaajon kaparan koma laligowe. Kawaajon ejemba daen yononon Kraistwaa qata mende moma tompin laligogiti, niinon Oligaa Buna iyonoojon jen asarimambaajon awelegon laligowe. ²¹ *Kawaa qaaya Buna Terenon kokaen oogita eja,

“Daen yononon qaaya mende injjogi mogiti, iyononon mono laligon ii iibuya. Daen yononon kania wala mende moma tompin laligogiti, iyononon mono laligon ii moma asariwuya.”

²² *Gawon kaanonon somonjon nonotiwaajon

* **15:21:** Ais 52.15 * **15:22:** Room 1.13

mono kambaŋ so oŋoonoŋ kamambaajoŋ ama-
maañ laligowe. Kianŋ.

Poolnoŋ Room kemambaa areŋa ano.

²³ Kaan laligoweto, liligoŋ uukuukuu gawoŋ
mutuya meŋ gomaŋ kuuya moma oŋonjoŋi,
iikanonŋ ii medaboronŋ laligowe. Uuwaa gawoŋ
mutuya memañatiwaa gomaŋa ii kambaŋ
kokaamba mombo mende eja. Kaanagadeeŋ oŋo
injiimambaa siina moma laligowe gbani mamaga
tegoro. ²⁴ Kawaajoŋ kantri qata Spein kemaŋati,
iikawaa gematanonŋ mono oŋoonoŋ kamambaa
areŋa ama injiimambaajoŋ jejeromonromonŋ ama
kokaenŋ mojeŋ: Injiima oŋowo korisoro ama
boronŋa monŋ ainjolonŋ rabe ilaanŋ nonŋgi saanonŋ
kana toroqenŋ Spein kemaŋa.

²⁵ *Kaenŋ mojeŋto, kambaŋ kokaamba
Jerusalem sitiwaa kanageso soraaya nanŋonŋ
oŋombonatiwaaajoŋ iikanonŋ kemaŋa. Iikanonŋ
kemago oŋoonoŋ kemaŋa. ²⁶ Masedonia
ano Akaia prowins woi yoroo uumeleenŋ
kanageso tuuŋa tuuŋa yonononŋ mono Jerusalem
sitiwaa ejemba soraaya ilaanŋ oŋombombaa qaa
somonŋogi. Anutuwaa ejemba soraaya wanaya
laligojuti, mono iyonoojonŋ qaa somonŋonŋ nanduŋ
mamaga somata ama mindirigi ii meŋgo kema
oŋomaŋa.

²⁷ *Kaenŋ ambombaa ukorisoroŋa moma qaa
somonŋonŋ kulukululuu nanduŋ somata ii anŋgi.
Kaenŋ ambutiwaa tosa enŋ oŋono anŋgi saanonŋ
sokonja. Anutunonŋ Juuda kanageso kotuegonŋ

* **15:25:** 1 Kor 16.1-4 * **15:27:** 1 Kor 9.11

nonomambaa qaaya jero ero kotumotue iikanon waba kantria kantria sokoma qagianon uro laligoju. Kawaajon waba kantri onoonon tosa ero kitia meleema kalengianon Juuda kanagesowaa wanaya ilaan ononji sokonja. ²⁸ Niinon kalen ii menj kema borogianon ambe gawona iikanon tegoro iikawaa gematanon ii onomesaon kusudeen onoonon kan injimago toroqen Spein kantrinon kemaña. ²⁹ Onoonon kamañati, kamban iikanon mono Kraistwaanon kotumotue ii kuuya menj kan onomaña. Kianj moma yagojen.

³⁰ Oo uumeleen alauruna, niinon Pon Jiisas Kraistwo qokotaan nama kokaen uu kuun ononjen: Unja Toroyanon jopagon nanjon onomakejiwaa so mono noojon Anutu qama koolinj laligowu. Aonoronkejenj, iikanon mono uujopagianon ilaan noma laligowu.

³¹ Judia prowinsnon kema ejemba Kraistwaanon yangisen amakejuti, iyonoo borogianon umambotiwaanon mono Anutuwaa qama kooligi sopa somonjon nonaga. Kaanagadeen nandun kalen somata menj Jerusalem kema ejemba soraaya yonoo borogianon ambe sokono siinja mobutiwaanon mono qama koolinj laligowu.

³² Kaen qama kooligi Anutunon siinj kaen moji een, niinon mono korisoro qaganon onoonon kan onowo ainjolon rama kerageeango qen nonji laligomaña. ³³ Luae Toya Anutu iinon mono kuuya onowo namba. Qaa ii onanon.

16

Yeizozo qaa tetegoya

¹ Alanana Fiibi (Foibe) iinonj Senkria uumeleen kanagesowaa gawonj meme embaga koloaja. Iinonj Room onoononj kawaati, ii kalañ kombutiwaajonj mono qisinj onoma borogianonj anjen.

² Iinonj ejemba mamaga ano nii kaanagadeen ilaanj nonoma laligoro. Kawaajonj Anutuwaa ejemba soraayanonj alaurunana koma horonj onomakejonj, iikawaa so Fiibinonj karo ii mono Pombaa qatanonj qama koolinj koma horonj mubu. Onoononj kanj iwoi mombaajonj amamaaro iikawaa so mono ilaanj mubu.

³ *Loembawoi Prisila ano Akwila Kraist Jisaswo nanjaoti, nenawoina ii mono noononj yeizozona jegi mobao. ⁴ Yorononj mono noononj ama laaligogara qeleema komuwaotiwaaajonj koloori. Niinonjadeenj mende mepeseenj oronjento, kantri tosonianonj uumeleenj kanageso tuunja tuunja yonononj mono kaanagadeenj yoroojonj dangisenj jenkeju.

⁵ Uumeleenj kanageso mirigaranonj ajoroonkejuti, ii mono kaanagadeenj noononj yeizozona jegi mobu. Eisia prowinsnonj gawonj mewe honja mutuyanonj kolooro Epainetus iinonj uuta meleema Kraistwaa buñja kolooroti, wombo alana ii mono noononj yeizozona jegi moba.

⁶ Marianonj onoojonj ama gawonj somata menj laligoroti, iwaajonj mono noononj yeizozona jegi moba. ⁷ Andronikus ano Junias tinitosawoina yorononj wala Kraistwaanonj qokotaari niinonj yoroo gemagaranonj uuna meleembe iikawaa gematanonj niwo kapuare mirinonj laligoninj.

* **16:3:** Apo 18.2

Aposol yononon oroojon mogi batugianon uuta koloojao. Ii mono noonon yeizozona jegi mobao.

⁸ Wombo alana Ampliatus Pombo nanji, iwaajon mono noonon yeizozona jegi moba.

⁹ Nejanana Urbanus Kraistwo nanji ano wombo alana Stakis yoroojon mono noonon yeizozona jegi mobao.

¹⁰ Apeles Anutunon angobato muro sokono Kraistwo qokotaan nanji, iwaajon mono noonon yeizozona jegi moba.

Aristobuluswo miri motoon laligojuti, iyonoojon mono noonon yeizozona jegi mobu.

¹¹ Tinitosana Herodion iwaajon mono noonon yeizozona jegi moba. Narsisuswo Pombo qokotaan miri motoonngo laligojuti, iyonoojon mono noonon yeizozona jegi mobu.

¹² Trifina ano Trifosa emba woi yoronon gawon somata menj Pombo nanjaoti, iyoroojon mono noonon yeizozona jegi mobao.

Wombo emba alana Persis iinon Pombaajon gawon somata qatawo menj laligoji, iwaajon mono noonon yeizozona jegi moba.

¹³ *Rufus iinon Pombaa gawon awaa toton menjkeji ano iwaa nemunã kaman so nii kaaniadeen meria kaana kalan koma noma laligoroti, iyoroojon mono noonon yeizozona jegi mobao.

¹⁴ Asinikritus, Flegon, Hermes, Patrobas, Hermas ano uumeleen ala tosaana yonowo nama laligojuti, iyonoojon mono noonon yeizozona jegi mobu.

¹⁵ Filologus, Julia, Nereus naanawo ano Olimp as ano ejemba soraaya tosaana kuuya yonowo laligojuti, iyonoojon mono noonon yeizozona jegi mobu.

* **16:13:** Maak 15.21

16 Uumeleen alaurunana yonoo batugianon mono anjon aon newogia kososoon jolongia jen laligowu. Kraistwaa uumeleen kana-geso kuuya yononon mono yeizozogia anji onoonon kaja. Kian.

Qambanmamban qaa tetegoya

17 Oo uumeleen alauruna, niinon uugia kokaen kuun injojen: Ejemba tosonian uu mendemendeen koloowaatiwaajon wan qenkejuti, iyonoojon mono galen men aon laligowu. Uumotoongowaa silia awaa kuma onongi mojuto, qaa ii qotogon kesa-awaran qaa tosaan kanon uugia kuugi boliro osin kamaankeju. Ejemba kaan ii mono onomesaon korikori laligowu. 18 Ejemba kaananon mono ananaa Ponana Kraistwaanon gawon mende menkejuto, iyangiaa siingiaa so koloowaatiwaajon tompe jen iyangia welen qen aonkeju. Kele qaa awaa awaa ainawo jen ejemba gbingbaongia qaa yonoo uugia kuun tiligon onomakeju.

19 Ono Oligaa Buna ten koma otaankejuti, qaa ii kuuya nonoo gejanananon kemero monon. Kawaajon niinon onoojon ama honombonona qaa aisoonkejen. Kaen anjento, ono kokaen ama laligowutiwaajon mojen: Mono bologa ambombaajon momakootogia mesaogi kamaawaa. Awaa ambombaajon momakootogia ii mono pondan koma gbilin men somariiwu. 20 Luae Toya Anutu iinon mono Satan uulanawo rinjangono onoo baagianon kamaaro otokorian maama aisoon laligowu.

Ponjana Jiisaswaa kalenmoriananon mono onowo ewa.

²¹ *Noo nejana Timoti iinon mono yeizozoya ano onoonon kaja. Noo tinitosauruna Lusius, Jeison ano Soosipater yononon kaanagadeen yeizozogia anji onoonon kaja.

²² Tertius niinon Poolwaa qaaya moma tere koi oojeni, niinon kaanagadeen Pombo nama yeizozona ambe onoonon kaja.

²³ *Gaiusnon miria jen tegoro laligowe uumeleen kanageso kuuya yononon kaanagadeen koi kan ajoroogi nene ainjolon ama nonomakeji, iinon mono yeizozoya ano onoonon kaja. Erastus iinon siti pon qerewenaa ofis uutanon takis monej galej komakeji ano uumeleen alanana Kwartus yoronon mono yeizozogara ani onoonon kaja. ²⁴ Ponjana Jiisas Kraistwaa kalenmoriananon mono onowo ewa. Qaa ii onanon.

Pon mepeseen kokaen qama koolinkejen:

²⁵ Oligaa Buna qaa hona ii monowaa monoyanonga laligon kougiti, iikanon aasangoyanon ero. Kaen ero Jiisasnon kamaan ninisaama jen asariro moma jen seinkejen. Buna qaa kawaa so Anutunon mono kotiin momalaarigia men kotiiro saanon zen nama kotiiwu. Kawajaan anana mono Anutuwaa qabunaya mepeseenin seinkebaa.

²⁶ Wala Buna qaa onanon aasangoyanon en kouroto, kaman kokaamba gejatootoo ejemba

* **16:21:** Apo 16.1 * **16:23:** Apo 19.29; 1 Kor 1.14; 2 Tim 4.20

tere oogita ejiwaa so mono asuganonj asugiro. Anutunonj kambanj so laligonj kouma tetegoya qaa laligonj ubaati, iinonj ejemba tuunja tuunja anana uunana meleema Buŋa qaa moma laarinj tenj koma laligowombaajonj moja. Kawaajonj gawonj kokaenj mewombaajonj jenj kotonj nonono, “Ono mono kema gomanj so liligonj Buŋa qaa jenj asarinj laligowu.” Qaa iikawaa so nonononj Buŋa qaa ii ejemba tuunj kuuya mobutiwaajonj jenj asarinj laligoninj.

²⁷ Anutu iyanodeenj momakooto Toya kolooji, anana mono Jiisas Kraistwaa qatanonj iwaa qabunaya mepeseeninj kambanj tetegoya qaa akadamuyawo enj uma ewaa. Qaa ii onanonj.

**Uumeleembaa Buŋa Tere Soomongo Gbilia
The New Testament and portions of the Old
Testament in the Borong Language of Papua New
Guinea
Sampela hap Buk Baibel long tokples Borong long
Niugini**

Copyright © 2002, 2011 The Bible Society of Papua New Guinea

Language: Borong

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2015-01-26

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 9 Oct 2020

63589f8b-9426-5ce2-9520-ca0cf2b65c47